

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Dotační praxe státu v integraci Romů

Alena Podrazilová

Katedra: Sociální pedagogiky

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Klípa Ph.D.

Studijní program: B7508 Sociální práce

Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Dotační praxe státu v integraci Romů* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 15. 11. 2013

Alena Podrazilová

Bibliografická citace

Dotační praxe státu v integraci Romů : Bakalářská práce / Alena Podrazilová, DiS. ; vedoucí práce: Mgr. Ondřej Klípa Ph.D. – Praha , 2013. - 64 s.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá dotační praxí státu při integraci Romů. Snahou práce je popsat dnešní systém státních opatření, institucí a aktivit, které by měly napomáhat Romské populaci při začleňování do společnosti a ulehčovat soužití s majoritou, a zamyšlení se nad smysluplností či efektivitou takového přístupu.

Práce má dvě části, teoretickou a praktickou. V první části práce je stručně přiblížena historie integrace Romů na území ČR po druhé světové válce, s podkapitolami zabývajícími se jednotlivými obdobími, rozdělenými podle toho, jak se měnila politika státu vůči Romům. Na ně navazuje kapitola věnovaná integrační praxi státu po roce 1989, kde uvádím jednotlivé strategické dokumenty a současné institucionální zabezpečení romské integrace a dále následuje kapitola, která se zaměřuje na dotační programy vyhlášené v souladu s nařízením vlády č. 98/2002 Sb. s detailnějším zaměřením na dotační programy vyhlášené Úřadem Vlády ČR. V praktické části hledáme odpověď na výzkumnou otázku: Jaký smysl vidí romští klienti neziskových organizací v dotacích či dotovaných službách, jichž jsou uživateli? Výsledky výzkumu jsou vyhodnoceny v závěru praktické části, kde je uvedeno, zda se hypotézy vyslovené na začátku praktické části potvrdily.

Klíčová slova

integrace, Romové, dotace, terénní práce, koordinátor pro romské záležitosti, sociální vyloučení, prevence sociálního vyloučení, romský poradce

Summary

The bachelor thesis deals with subsidy practice of the Czech Republic concerning the integration of Roma population. The aim is to describe the current system of government measures, structures and activities that should mediate integration of Roma population in the society and facilitate coexistence with the majority as well as reflect on the importance and efficiency of such approach.

The thesis is divided into theoretical and practical part. The theoretical part gives a brief overview of integration of Roma population in the Czech Republic after World War II, including sub-chapters dealing with different periods regarding the changes of state policy towards Roma population. These lead to a chapter concerning integrating efforts of the Czech law after 1989. They are represented by individual strategic documents and current institutional establishment of Roma integration and followed by a chapter focused on subsidy programs organized in accordance with Government Regulation No. 98/2002 Coll. with a detailed focus on subsidy programs announced by the Government. The practical part investigates the answer to the question: What is the point Roma clients of non-profit organizations see in subsidies or subsidized services they are offered? The results of the research are evaluated at the end of this part which also shows if the hypotheses stated at the beginning of the practical part have been proved.

Keywords

integration, Roma population, grants , field work, coordinator for Roma affairs, social expulsion, prevention of social expulsion, Roma advisor

Poděkování

Děkuji především své rodině za velikou podporu, trpělivost a poskytnutí prostoru k práci a děkuji taktěž svému vedoucímu práce a svým, dnes již bývalým, kolegům z Úřadu vlády ČR za cenné rady a připomínky. Veliký dík taktěž patří panu Doc. PhDr. Zdeňku Uherkovi, CSc. za velmi podnětné konzultace.

Obsah

Úvod	11
Stručný náhled do historie integrace Romů po druhé světové válce	15
1.1 Roky 1945 – 1957	15
1.2 Roky 1958 – 1964	18
1.3 Roky 1965 – 1973	19
1.4 Roky 1974 – 1989	20
2 Integrační praxe státu na území ČR v letech 1989 – 2013	21
2.1 Strategické dokumenty integrace Romů	21
2.2 Institucionální rámec integrace Romů	26
3 Dotační politika ČR na podporu romské integrace	32
3.1 Dotační programy pro romskou integraci	33
3.2 Dotační programy Úřadu vlády ČR a jejich specifika	34
4 Výzkumná sonda	39
4.1 Cíle výzkumu a formulace hypotéz	39
4.2 Strategie výzkumu	40
4.3 Identifikace lokalit	41
4.4 Rozhovory s účastníky výzkumu	42
4.5 Analýza výsledků výzkumu	44
4.6 Závěry výzkumu	50
Závěr	51
Seznam literatury	55
Knihy (monografie)	55
Články a studie	55
Elektronické zdroje	58
Seznam zkratk	61
Přílohy	63
Příloha č. 1 – Rozpočty romských dotací ÚV ČR za roky 2008 - 2013	63
Příloha č. 2 – Hrubá osnova/struktura výzkumného rozhovoru	65

Úvod

Psát absolventskou práci na romské téma mi zpočátku přišlo jako nošení dříví do lesa. O Romech už bylo napsáno snad všechno. Romské téma je v naší společnosti stálým středem zájmu a je o něm téměř permanentně diskutováno na všech společenských úrovních. Na romské téma vzniká nespočet výzkumů, analýz, absolventských prací nepočítaje.

Odborné texty vznikají na téma romského bydlení¹, zdraví², romských či proromských neziskových organizací³, vzdělávání Romů⁴, státní politiky vůči romské menšině⁵, sociální marginalizace⁶, kriminality Romů⁷ a mnoha dalších témat.

Žádná z prací, které jsem měla možnost prostudovat, nepracovala s pohledem Roma (jako příjemce služby, která je dotovaná ze státních prostředků, určených na romskou integraci) na dotační systém. Velká část prací vyvolávala dojem jakoby se „gadžové“ ptali „gadžů“ jak se jim s Romy pracuje, „jak jim to s těmi Romy jde“.

Již šestým rokem administruji dotační programy Úřadu vlády a jako sociální pracovnice⁸ sleduji dotační systém v sociálních službách přibližně od roku 1998. V posledních letech, mě čím dál častěji napadají otázky o smyslu tohoto druhu pomoci. Jak moc tyto dotace pomáhají? Jaký smysl mají dotace? Mají vůbec nějaký smysl? Nezpůsobují v konečném důsledku více škody než užítku? Nevede dnešní dotační praxe spíše k „trvale udržitelnému vyloučení“⁹, k závislosti na systému a nevytváří z Romů profesionální klienty? A do hlavy se vkrádají další otázky: Jaký smysl má pomoc, přicházející zadarmo? Váží si jí příjemce? Jak moc si váží jakýkoli člověk materiálních i nemateriálních

¹ Grygar, 2007; Analýza bytové politiky Plzeňského kraje, 2012

² Davidová, 2011

³ Šiklová 1999; Synková, 2011

⁴ Červeňáková, 2006; Lahodová, 2010; Šotolová, 2008

⁵ Bradová, 2010; Daniel, 2006; Axmannová, 2009

⁶ Abu Ghosh, 2008

⁷ Zapletal, 2010

⁸ V různých sociálních službách jsem pracovala cca od roku 1994 do roku 2005.

⁹ Tento pojem používá též Křištof R. – *Mezinárodní aktivity*, str. 1

statků získaných zadarmo? Jaký má tento fakt vliv na efektivitu využití takových prostředků¹⁰?

Součástí administrace dotací je i zpětné vyhodnocování, zadávání analýz efektivity nastavení dotačních titulů a zpracovávání jejich výstupů do dalších výzev. Mezi lety 2005 a 2012 zadal Úřad vlády ČR několik analýz, které měly hodnotit efektivitu dosud realizovaných dotačních programů, avšak zatím nevedly k nikterak výrazné změně celého systému poskytování dotací. Stejně jako se mění celosvětový přístup k rozvojové pomoci¹¹, tak i Úřad vlády, potažmo stát, by možná měl změnit způsob pomoci, tedy změnit nastavení dotačních programů. Čím dál častěji jsou ve společnosti slyšet názory podobné těm, které prezentuje senátor a primátor města Teplice Jaroslav Kubera. Kubera tvrdí, že dotace „způsobují ztrátu soudnosti“, že jsou velmi nezdravé – ničí volný trh a přirozenou konkurenci, zvýhodňuje ty méně schopné, kteří se nemusí tolik snažit o kvalitu ani kvantitu, neboť žijí z dotací a ne z výdělku¹².

Cílem práce je poukázat na současný systém, který by měl napomáhat integraci Romů, zejména na způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na podporu integrace příslušníků romské komunity, a zamyšlení se nad jeho efektivitou v kontextu integrace Romů.

Představme si situaci: romská maminka je s dětmi doma, nic jim nechybí, děti si hrají kolem domu a jsou s mámou. Přejde pracovník z místní NNO a vysvětlí ji, že by mělo dítě chodit do školky. Maminka po rozhovoru s pracovníkem souhlasí, ale sama si těmi důvody není jistá, není o této potřebě přesvědčená. Také má zpravidla oprávněné obavy z nepřijetí dítěte ostatními dětmi. Do školky nakonec není toto dítě přijato. Jí to vlastně ani tak nevadí, vždyť před pokusem o nástup do školky běželo vše v podstatě bez problému. Maminka v dětství přece taky do žádné školky nechodila. Po neúspěšném přihlášení do školky přijde opět pracovník NNO a vysvětlí mamince, že organizace, pro kterou pracuje, otevřela nízkoprahové mateřské centrum. Na centrum dostali dotaci, proto je pro romské děti zdarma, tak ať ho pošle tam. Mamince se moc nechce, musela by každé ráno poměrně brzy vstávat, vzbudit dítě a také ho tam vždy odvést. Pracovník NNO se nabídne (v rámci boje o klienta/dítě), že si pro ně bude každé ráno chodit, tak maminka po chvíli naléhání a přesvědčování svolí – TO VŠE BEZ PŮVODNÍ VLASTNÍ POTŘEBY KLIENTA. Kdyby nabízené aktivity nebyly, tak by romské matky netruchlily, že je nemají, jejich děti by jen byly doma nebo běhaly venku, bylo by to z jejich pohledu naprosto normální, možná i lepší.

¹⁰ Tématem rozdílu v užití peněz obdržených z dávek a peněz vydělaných vlastní prací se částečně zabývá též Abu Ghosh ve své disertační práci z roku 2008.

¹¹ Rozvojová pomoc se vyvíjí směrem k trvale udržitelným programům bez nutnosti pomoci zvenčí.

¹² Kubera J. - Senát PČR - Výběr vystoupení senátora

Příběh v rámečku vyznívá jakoby v neprospěch NNO – jako uměle vytvářená poptávka. Je zřejmé, že pokud by se jednalo o reálnou situaci, mohlo by nás napadnout, že je zde něco špatně. Možná to tak na první pohled vypadá. To potvrzuje i má osobní zkušenost. Dá se říci, že jsem vlastně jeden z bývalých uživatelů dotačního systému, kterému byla služba téměř vnucena.

V šestnácti letech mi byla nabídnuta možnost vycestovat do Dánska a využít možnosti zdarma se účastnit třítydenní akce, jejíž účast byla zdarma (hrazena dánským pořadatelem). Nejprve se mi moc nechtělo, kamarádi i příbuzní mě museli hodně přemlouvat, nakonec jsem se nechala přemluvit a odjela. Ani jsem nevěděla, kde Dánsko leží. Ale odjela jsem. Z pobytu v Dánsku jsem přijela nadšená. Od nově získaných dánských přátel jsem se dozvěděla o možnosti získání stipendia ke studiu na místní škole. Využila jsem tedy možnosti (grantové výzvy) a zjistila si, co vše je potřeba udělat k tomu, abych mohla žít a studovat nějaký čas tak, jak žili mí noví dánští přátelé. Podmínky se nezdály nesplnitelné a tak jsem po čase získala všechna potvrzení a doporučení, abych mohla podat žádost o dotaci od dánské vlády. Podklady poslala vybrané škole, aby mohla požádat o dotaci na svého budoucího studenta. Dotaci na mé studium škola získala a já mohla vyrazit za poznáním.

Zprvu neplánovaná a téměř odmítaná zkušenost získaná v mých osmnácti letech mi naprosto změnila život!!! Z mnoha zkušeností získaných na mém dánském pobytu čerpám dosud. A přes všechny výše uvedené výhrady věřím tomu, že DOTACE (minimálně určité typy dotací) JSOU DOBRÝM POČINEM a že MOHOU PŘÍSPĚT K INTEGRACI A AKTIVIZACI ROMŮ. A to i díky zkušenostem, kterým se jim dostane právě díky dotacím, a které by pro ně jinak byly naprosto nedostupné.

Tento předpoklad potvrzuje i zkušenost Ignáce Červeňáka, jak ji přibližuje v článku *Kruté Slovensko*¹³, ve kterém je popsán zmar ambiciózního kanadského projektu na pomoc romské osadě v obci Svinia: „Chytilo mě to, mnoho věcí jsem se naučil,“ říká. Na jiném místě, ale ke stejnému tématu Červeňák dodává:

„Posílali nás na školení, začal jsem se bavit se starostou. Začal jsem koukat na naši osadu jinak. Dřív mi bylo jedno, jak žijeme. A najednou mi bylo jasné, že ten náš život musíme změnit. Pro nás Romy je to dost těžké. Ale dřív jsme se sami mezi sebou o problému osady vůbec nebavili. Teď ano. Mluvíme o lepším životě. O tom, že děti musí chodit do školy.“

V teoretické i výzkumné části práce je často používáno označení Rom/Romka. Je tedy třeba uvést na pravou míru, kdo je zde tímto označením myšlen. V části teoretické je myšlena označením Rom/Romka osoba, kterou takto označí majoritní společnost. Ve druhé – výzkumné části je označení Rom/Romka

¹³ Mušinka A., Čápková H., Krištof R., – *Kruté Slovensko*, 2005

používáno pro označení osoby, která se takto sama označí. Nutno též upozornit, že v této práci používaný pojem „romská komunita“, který je zavedený jako klíčový termín v mnoha zásadních dokumentech i několika zákonech¹⁴, zahrnuje vedle Romů i další osoby, které s Romy žijí a sdílejí jejich osud a romskou kulturu. Vzhledem k tomu, že se některé romské skupiny od sebe vzájemně distancují, bylo by přesnější mluvit o romských komunitách v plurálu. Ve skutečnosti se ale velmi často o komunity nejedná, jde mnohdy pouze o množiny jedinců a jednotlivých rodin, které se ocitly v podobné situaci a žijí v podstatě nedobrovolně na stejném místě, kam byli pravděpodobně sestěhováni. Tolik k vysvětlení pojmu Rom/Romka a romská komunita. A teď ještě pár slov o struktuře práce samotné.

Z formálního hlediska se tato diplomová práce skládá ze dvou částí. Z části teoretické a části praktické. V úvodu první části práce stručně přibližuje historii integrace Romů na území ČR po druhé světové válce, s podkapitolami zabývajícími se jednotlivými obdobími, rozdělenými podle toho, jak se měnila politika státu vůči Romům. Na ně navazuje kapitola věnovaná integrační praxi státu po roce 1989, kde uvádím jednotlivé strategické dokumenty a současné institucionální zabezpečení romské integrace a dále následuje kapitola, která se zaměřuje na dotační programy vyhlášené v souladu s nařízením vlády č. 98/2002 Sb. s detailnějším zaměřením na dotační programy vyhlášené Úřadem Vlády ČR.

V praktické části hledáme odpověď na výzkumnou otázku: Jaký smysl vidí romští klienti neziskových organizací v dotacích či dotovaných službách, jichž jsou uživateli?

Výsledky výzkumu jsou vyhodnoceny v závěru praktické části, kde je uvedeno, zda se hypotézy vyslovené na začátku praktické části potvrdily.

¹⁴ např. v zákoně č. 273/2001 Sb. nebo v nařízení vlády č. 98/2002 Sb.

Stručný náhled do historie integrace Romů po druhé světové válce

Kapitola přibližuje historii integrace Romů po druhé světové válce (období mezi roky 1945 a 1989) a je rozčleněna do čtyř částí. Tyto části jsou identické s časovými obdobími, která jsou charakterizována významnou událostí týkající se integrace Romů nebo novým přístupem státu k integraci¹⁵.

1.1 Roky 1945 – 1957

Rok 1945 je pro Romské obyvatelstvo v Čechách přelomový. Romové žijící na českém území bývalé Československé republiky byli většinou vyvražďeni během holocaustu¹⁶. V poválečném období pak přestal fungovat doposud zažitý systém¹⁷ soužití majority s usazenými Romy. Dále v souvislosti s kolektivizací vesnice přestal v Čechách a na Moravě zcela fungovat systém „kmotrovství“. Na východním Slovensku se zachovalo v různých formách a intenzitách do dnešní doby.¹⁸

„Kmotrovství“ znamenalo i v majoritním prostředí v podstatě velmi blízký „příbuzenský vztah“, povinností kmotrů bylo kmotřenci poskytovat dary při významných životních příležitostech (biřmování, svatba), jeho rodině nebylo možno odmítnout almužnu či jinou formu výpomoci. Obyvatelé tradiční romské osady se proto snažili získat za kmotry bohatší místní sedláky, samozřejmě i jim pak poskytovali přednostně své vlastní služby. Romistka M. Hübschmannová to charakterizuje: „každý Cikán měl svého gádža, každý gádžo měl svého Cikána.“ Dnes chodí za kmotry téměř výlučně členové vlastního romského příbuzenstva¹⁹.

Po válce, ještě v roce 1945, byla v celé Československé republice vyhlášena všeobecná pracovní povinnost Benešovým dekretem č. 88/1945 o mobilizaci

¹⁵ Dalo by se říci, že v každé knize mapující historii Romů po 2. světové válce je toto období rozděleno do několika částí, ovšem každý autor/každá kniha navrhuje rozdílná dělení.

¹⁶ Naopak většina slovenských Romů, díky existenci samostatného Slovenského státu, přežila. Díky vysoké porodnosti a snižující se úmrtnosti se jejich počet prudce zvyšoval.

¹⁷ Obec vůči Romům uplatňovala různé formy místní charity. V případě nouze byla obec povinna Romům usazeným v osadě na katastru obce zajistit základní prostředky k přežití; Pavelčíková s. 2

¹⁸ Kobes, 2010, s. 228-240

¹⁹ Pavelčíková, s. 2

pracovních sil²⁰. Tehdy byl také realizován Program odstraňování válečných pozůstatků, v jehož důsledku vzniklo mnoho pracovních příležitostí. Zato na Slovensku se po roce 1945 sociální i ekonomické poměry zhoršily natolik, že byli Romové nuceni (i vzhledem k vyhlášené pracovní povinnosti) hledat nová místa k žití i práci. Velká část z nich přišla do Čech, kde bylo více pracovních příležitostí, zejména ve stavebnictví, zemědělství a lesnictví²¹. Problémy ovšem nastávaly s jejich ubytováním, a to většinou proto, že s nimi často přicházely celé jejich rodiny.

V systému asimilace převládal názor, že pokud budou mít Romové stále zaměstnání, řádné ubytování a vzdělání, problémy zmizí a Romové se postupně začlení mezi majoritní obyvatelstvo. Znělo to velmi slibně, ale nikdy nebylo dosaženo větších úspěchů a nadále docházelo ke konfliktům a stížnostem z obou stran. Od Romů ohledně nevyhovujícího stavu, od majoritních obyvatel ohledně romské nepřizpůsobivosti. Nejčastěji přicházely stížnosti na tzv. cikánské kočovné asociály.

V roce 1947 vyhlásilo Ministerstvo vnitra soupis „všech potulných Cikánů a tuláků práce se štítících“. Na celém českém území jich bylo zjištěno pouze 214, všichni ostatní vykazali řádné pracovní zařazení.

Po roce 1948, kdy nastoupili k moci komunisté, začaly probíhat zásadní změny v československém zákonodárství. V červenci roku 1950 byl na základě zákona č. 88²² zrušen např. zákon č. 117/1927²³, což znamenalo zrovnoprávnění Romů s ostatním obyvatelstvem²⁴. V březnu 1952 vydalo ministerstvo vnitra směrnici Úprava poměrů osob cikánského původu, které předcházely sběr informací o stavu Romů v jednotlivých krajích ČSR²⁵.

²⁰ Dekret č. 88/1945 Sb. o všeobecné pracovní povinnosti, vydaný 1. října 1945, je jedním z dekretů presidenta Beneše. Dekretem byla stanovena všeobecná pracovní povinnost mužů ve věku 16 až 55 let a žen od 18 do 45 let, s výjimkou žen těhotných. Kdo nepracoval, mohl být trestně stíhán. Všechny pracovní a učební poměry ovšem podléhaly schválení okresním úřadem. Systém "umístěnek", tedy administrativních rozhodnutí o přidělení zaměstnance na určité pracovní místo, trval až do r. 1958, a povinnost získat úřední souhlas s uzavřením pracovního poměru byl zrušen až zákoníkem práce s účinností od 1. ledna 1966. I poté však mohlo být nepracovat trestné, protože to mohlo být (a často také bylo) posuzováno jako trestný čin příživnictví.

²¹ Pavelčíková, s. 5

²² Zákon č. 88/1950 Sb., trestní zákon správní

²³ Zákon č. 117/1927 Sb., o potulných cikánech

²⁴ Při sčítání obyvatel se jich ani nikdo neptal na původ či etnicitu.

²⁵ Krajské národní výbory zasílaly souhrnné zprávy o počtech Romů v kraji, způsobu jejich života, docházce dětí do škol apod..

Směrnice měla odstranit nedostatky a chyby, vyskytující se při dosavadním řešení této problematiky. Směrnicí mělo být zajištěno zařazení do řádného pracovního procesu, zajištění ubytování v místě pracoviště, řádné vyplácení mezd, dohled na školní docházku romských dětí, likvidace zbytků rasové diskriminace mezi ostatním obyvatelstvem, odstraňování negramotnosti romského obyvatelstva, důkladná evidence a hlavně usazení romského obyvatelstva.

Zpočátku se zdálo, že směrnicí nastavený nový postup jde správnou cestou. Postupem času ale spíše problémy přibývaly, než aby docházelo k jejich postupnému úbytku.

Dle Daniela byla problémem této směrnice její přílišná jednoduchost, nekomplexnost a nedůslednost. Dále tvrdí, že i přes své nedostatky, ovlivnila zmíněná směrnice politiku státu vůči Romům na dalších několik let tím, že stanovila princip pomoci státu všem Romům při dodržování zásady rovnoprávnosti všech národnostních skupin.

V době vydání Směrnice (měsíc po vydání, v dubnu 1952) se v Praze konala celostátní konference o výchově romského obyvatelstva, kde se sešli školští pracovníci a pracovníci národních výborů. Ministerstvo školství a osvěty svou pozornost zaměřilo na školní docházku a převýchovu romských dětí, které byly z velké části negramotné.

Součástí postupu asimilace²⁶ „zaostalých cikánů“ byl vznik několika speciálních internátních „cikánských škol“, které se dle Pavelčíkové snažily respektovat odlišnost romských dětí²⁷ a dle Daniela měly za cíl zvýšení životní úrovně a převýchovu žáků na budoucí „řádné“ občany²⁸. Tehdejšímu komunistickému režimu šlo, dle Pavelčíkové, především o překonání negramotnosti, zejména při výkonu budoucího „povolání“ jako manuální pracovní síly. Na vyšší vzdělanosti stát zájem neměl.

Ke konci 50. let ministerstvo školství označilo „cikánské třídy“ za projev segregace a začalo prosazovat umístování romských dětí do zvláštních škol, včetně některých specifických „převýchovných“ internátních školských zařízení (Květušín, Ostrava apod.)^{29, 30}.

²⁶ Cílem bylo maximální splynutí Romů s majoritou a převzetí jejího způsobu života i kultury.

²⁷ Pavelčíková, s. 6

²⁸ Daniel, s.

²⁹ Je známo, že většina romských dětí byla tehdy umístěna ve zvláštní škole z důvodu neznalosti češtiny (Pavelčíková, s. 7).

1.2 Roky 1958 – 1964

V roce 1958 nahradila zrušený zákon č. 117 norma lidově demokratické republiky³¹ o trvalém usídlení kočujících osob³². Jak v Čechách během padesátých let slovenských Romů přibývalo, přibývalo i stížností od ostatních obyvatel na narušování soužití ze strany Romů. Nejproblematičtější byli kočující a polokočující obyvatelé. Zejména na tyto skupiny byly zacílené snahy o asimilaci - převýchovu. O převýchovu romských rodin se „staraly“ dobrovolné organizace³³, zdravotníci, hygienici i úředníci Národních výborů.

V témže roce (1958) zveřejnila vláda svůj BEZVÝHRADNĚ ASIMILAČNÍ program vůči Romům, který byl v prosinci stejného roku zpečetěn zákonem o zákazu kočování pod trestními sankcemi. Zákon mimo jiné ukládal Národním výborům povinnost pomoci v trvalém usídlení kočujícím osobám:

„Národní výbory poskytují osobám, které vedou kočovný způsob života, všestrannou pomoc, aby mohly přejít k usedlému způsobu života, zejména jsou povinny těmto osobám pomáhat při opatřování vhodného zaměstnání a ubytování a působit výchovnými prostředky soustavně k tomu, aby se staly řádnými pracujícími občany.“³⁴

Místo trvalého usazení všech Romů se zvedla vlna pohybu/migrace po celé republice. Odpovědí na tento jev (vlnu pohybu) bylo ještě větší přitvrzení

³⁰ Takto situaci popisuje Pavelčíková (Moderní dějiny), ale Axmanová (s. 17) citující Haišmana mluví trochu jinak:

„Snad nejvýznamnějším počinem v rámci vzdělávání romských dětí se stalo zřízení speciální školy v Květušíně nedaleko Českých Budějovic, která zde fungovala mezi léty 1950 a 1954. Při škole bylo zřízeno i ubytování, a to z toho důvodu, aby byly děti odděleny od rodinného prostředí, které na ně mohlo mít nemotivující vliv. Od takového odloučení se očekávaly lepší výsledky při procesu převýchovy. Díky pozitivním ohlasům si škola získala i finanční podporu Ministerstva vnitra.

Jedním ze státem iniciovaných kroků podniknutých v otázce zlepšení školní výchovy bylo zavedení tzv. cikánských speciálek. Jednalo se o jakési vyrovnávací třídy, které měly romským dětem pomoci připravovat se na běžnou školní výuku. Tyto třídy fungovaly při zvláštních školách a oficiálně byly nazývány „Národní školy pro cikánské žáky“. Jejich zavedení se však nesetkalo s potřebnými výsledky. V pozdějších letech bylo z obav před obviněním z rasové diskriminace rozhodnuto, aby takové školy vznikaly u normálních osmiletých gymnázií a nikoliv u škol speciálních.“

³¹ Zákon č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob

³² Zapletal, 2010 - Obrazová příloha

³³ Svaz mládeže, svaz žen, červený kříž apod. (Pavelčíková, s. 7).

³⁴ Axmanová, s. 23

asimilační tlaku v následujících letech³⁵. Konečným cílem programu bylo MAXIMÁLNÍ SPLYNUTÍ Romů s majoritou a PŘEVZETÍ jejího ZPŮSOBU ŽIVOTA I KULTURY.

Na jaře roku 1960 byla v ČSR přijata nová ústava, na kterou navazovala reforma státní správy a územního uspořádání. S novým systémem zanikly i doposud fungující komise „pro práci s cikánským obyvatelstvem“, avšak nový systém nijak zvlášť nefungoval. Stát měl svých problémů dost s reformou a tak pozornost od Romů ustupuje trochu do pozadí.

1.3 Roky 1965 – 1973

Dne 13. 10. 1965 bylo přijato vládní usnesení č. 502 z roku 1965 o opatřeních k řešení otázek cikánského obyvatelstva³⁶ a během téhož roku byl vládou založen Vládní výbor pro otázky cigánského obyvatelstva a začala být realizována koncepce rozptylu a odsunu. Dne 15. května 1967 vláda schválila harmonogram likvidace romských osad, čtvrtí a ulic, která měla být dokončena do roku 1970. Celý program organizovaného rozptylu se ovšem během tří let prakticky zhroutil, neboť spontánní pohyb romských obyvatel mnohonásobně převyšoval řízenou migraci³⁷. Koncem šedesátých let bylo evidentní, že snahy o bezvýhradnou asimilaci skončily u navenek prezentovaného přizpůsobení jako např. oblékání, sledování televize, vybavení bytu, ale vesměs se minuly účinkem.

V atmosféře celkového politického uvolňování vzniká v roce 1969 Svaz Cikánů-Romů, jediná oficiální romská organizace a během následujících dvou let vzniká desítky romských lidových souborů³⁸. Svaz Cikánů-Romů pro tyto soubory organizoval mnohé celostátní soutěže a další kulturní akce, jejichž vyvrcholením bylo uspořádání Dnů Romov v Bratislavě v roce 1972.

V této době byla definitivně odmítnuta asimilace Romů a místo ní se začala prosazovat „kulturní integrace romského obyvatelstva“, která byla velmi záhy zmrazena normalizací a činnost Svaz Cikánů-Romů byla v dubnu 1973 ukončena.

³⁵ Např. zákaz užívání romštiny, omezování romských veřejných a kulturních projevů/aktivit či důraznější převýchova dětí i dospělých.

³⁶ Jeho posláním bylo zapojit do pracovního procesu všechny praceschopné Romy, zničit romské osady a rozptýlit či přesídlit jejich obyvatele.

³⁷ Pavelčíková, s. 8

³⁸ Pavelčíková, tamtéž

„...romské obyvatelstvo se opět ve stále větší míře stávalo pasivním objektem státní politiky. Individuální i skupinová sociální péče se sice postupně zlepšovala, ale stala se opět výlučnou doménou úředníků z řad majority.“³⁹

Až Charta 77⁴⁰ znovu nastolila otázku uznání práva Romů na svébytnost.

1.4 Roky 1974 – 1989

V osmdesátých letech nastupuje nová generace Romů, kteří se ujímají veřejných aktivit. Tyto aktivity si získají značnou popularitu i u širší veřejnosti. Na sklonku osmdesátých let měla tehdy připravovaná nová ústava deklarovat svébytné postavení Romů jako etnické menšiny a na přípravě nových dokumentů se měli aktivně podílet sami zástupci romského obyvatelstva. Za necelý rok ovšem došlo ke změně politického systému - k pádu komunismu a mnohé z původních plánů již nebylo realizováno.

Zlomovým bodem pro řešení téměř jakékoli problematiky je rok 1989. Období od „sametové revoluce“ po dnešek, tedy období posledních 24 let se detailněji zabývají další kapitoly.

³⁹ Pavelčíková, s. 9

⁴⁰ Charta 77 č. 23 ze dne 13. 12. 1978

2 Integrační praxe státu na území ČR v letech 1989 – 2013

Integrační praxí lze rozumět soubor opatření veřejné správy, jejichž uplatnění má vést k začlenění Romů do společnosti. Již od konce druhé světové války lze takové snahy pozorovat⁴¹. Ovšem v porovnání s tehdejší dobou je dnes tento proces nazýván INTEGRACE. Jde v něm o začlenění Romů do společnosti tak, aby byla zachována jejich vlastní identita a kontakt s vlastní romskou kulturou a jazykem⁴² na rozdíl od ASIMILACE, kdy šlo o především o maximální splynutí Romů s majoritou a převzetí jejího způsobu života i kultury⁴³.

Pro zajištění fungování systému romské integrace, jako jakéhokoli státem řízeného procesu, je důležité rámcové zakotvení v zákonech, koncepcích, předpisech a jiných strategických dokumentech.

Následující podkapitoly jsou věnovány základním dokumentům a institucionálnímu rámci romské integrace, bez kterých by státem řízený proces nemohl fungovat.

2.1 Strategické dokumenty integrace Romů

V této části (podkapitole) se práce soustředí na přehled základních dokumentů a zpráv, kterými se proces integrace řídí nebo ho reflektují (zpětná vazba) a analyzují. Vedle Listiny základních práv a svobod⁴⁴, Rámcové úmluvy na ochranu národnostních menšin⁴⁵ a tzv. menšinového zákona⁴⁶ jde o Koncepti

⁴¹ Viz kapitola Stručný náhled do historie integrace Romů po druhé světové válce

⁴² Koncepce romské integrace 2010-2013

⁴³ Viz výše kapitola 1.2

⁴⁴ Usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁴⁵ Dokument stanoví ochranu práv příslušníků národnostních menšin v rámci evropských standardů. Česká republika Úmluvu podepsala dne 28. dubna 1995, ratifikační listina byla uložena u generálního tajemníka Rady Evropy, depozitáře Úmluvy, dne 18. prosince 1997. Úmluva pro Českou republiku vstoupila v platnost 1. dubna 1998. Český překlad dokumentu je publikován ve Sbírce zákonů České republiky pod č. 96/1998 Sb.

⁴⁶ Zákon č. 273 ze dne 10. července 2001, o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů

romské integrace, Zásady dlouhodobé Koncepce romské integrace do roku 2025, důležitý reflektující dokument Zpráva o stavu romské komunity a doplňující dokumenty jako nařízení vlády č. 98/2002 Sb.⁴⁷ nebo Národní akční plán mezinárodní iniciativy Dekáda romské inkluze 2005 – 2015.

2.1.1 Koncepce romské integrace

Stěžejním dokumentem zabývající se Romy v ČR by měla být Koncepce romské integrace (dále jen „Koncepce“), jejíž záměr byl schválen již v roce 1999⁴⁸ a první verze chválena v roce 2000.⁴⁹ A od té doby byla pravidelně aktualizována až do roku 2005.⁵⁰

V dubnu 2006 schválila vláda Zásady dlouhodobé Koncepce romské integrace do roku 2025, přičemž další aktualizace Koncepce, plánovaná na září 2008, měla být vypracována již dle těchto zásad. Nicméně nové Koncepce jsme se dočkali až na konci roku 2009.

Dne 21. prosince 2009 byla vládním usnesením schválena Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013, jejímž hlavním cílem je „dosazení bezkonfliktního soužití příslušníků romských komunit s ostatní společností“⁵¹ a jako dílčí cíle stanovuje šest priorit:

- 1) vytvoření tolerantního prostředí bez předsudků;
- 2) odstranění vnějších překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti – zejména diskriminace jednotlivců i skupin z etnických důvodů;
- 3) pomoc při odstraňování vnitřních překážek, které brání začlenění příslušníků romských komunit do společnosti – zejména handicapu ve vzdělání;

⁴⁷ Nařízení vlády ČR č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁸ Usnesení vlády ČR ze dne 7. dubna 1999 č. 279, o koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti

⁴⁹ Usnesení vlády ČR ze dne 14. června 2000 č. 599 + P, ke Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti

⁵⁰ Usnesení vlády ČR ze dne 4. května 2005 č. 532, o změně Koncepce romské integrace a k Informaci o plnění usnesení vlády, týkající se integrace romských komunit a aktivního postupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých souvisejícími usneseními vlády ke dni 31. prosince 2004

⁵¹ Koncepce, s. 7, bod 2.2

- 4) zlepšení sociální úrovně příslušníků romských komunit – nezaměstnanosti, bytové a zdravotní situace;
- 5) rozvoj a včlenění romské kultury a jazyka do většinové kultury české společnosti;
- 6) zajištění bezpečnosti příslušníků romských komunit.

Základními principy Koncepce jsou:

- a) maximální zapojení Romů jako rovnocenných partnerů a respektování jejich potřeb a stanovisek při naplňování Koncepce;
- b) snaha o udržitelnost a realizovatelnost navrhovaných opatření;
- c) komplexní řešení a partnerství zainteresovaných subjektů a
- d) využívání vyrovnávacích postupů⁵² jako nástroje k odbourání vstupního znevýhodnění Romů.

Momentálně je připravována další aktualizace Koncepce pro roky 2014 – 2020.

2.1.2 Zásady dlouhodobé Koncepce romské integrace do roku 2025

Zásady dlouhodobé Koncepce romské integrace do roku 2025 (dále jen „Zásady“) byly zpracovány na základě požadavku vlády ze dne 7. prosince 2005 v usnesení č. 1573 a schváleny dne 12. dubna 2006 vládním usnesením č. 393. Vláda se v nich „snaží uceleně formulovat základní zásady vládní politiky v oblasti integrace romských komunit v dlouhodobém horizontu⁵³ zhruba dvou desetiletí, tj. do roku 2025. Zásady jsou založeny na vzájemném propojení strategických východisek a cílů“⁵⁴. Přičemž každá aktualizace Koncepce vytvářená v období platnosti těchto Zásad je musí zohledňovat.

Dokument obsahuje čtrnáct zásad, které vycházejí ze tří perspektiv přístupu k Romům, a které se vzájemně doplňují:

- z perspektivy lidskoprávní, s důrazem na rovnost a ochranu před diskriminací,
- z perspektivy národnostní, kde je důraz položen na kulturu a svobodnou vůli Romů se jako národnostní menšina vymezovat,
- z širší perspektivy sociokulturní, která pracuje s pojmem „romská komunita“.

⁵² Dle Koncepce vycházejí „vyrovnávací postupy“ z předpokladu, že nelze přijmout pouze zákony, které zaručují rovný přístup a zakazují diskriminaci, a přitom očekávat, že k vyrovnání šancí dojde přirozenou cestou bez dalšího zásahu.

⁵³ Všechny dosavadní koncepční dokumenty vytyčovaly spíše úkoly střednědobého horizontu.

⁵⁴ Zásady dlouhodobé Koncepce romské integrace do roku 2025, s. 1

2.1.3 Dekáda romské inkluze 2005 - 2015

Dekáda romské inkluze 2005 – 2015 (dále jen „Dekáda“) je ojedinělá mezinárodní vládní iniciativa, která si dává za cíl spojovat zúčastněné vlády, mezinárodní instituce, nevládní organizace a romskou občanskou společnost v procesu plnohodnotného začleňování Romů, a to především v oblasti vzdělání, zaměstnanosti, zdraví a bydlení. Též zavazuje vlády zabývat se chudobou, diskriminací a genderovými otázkami ve vztahu k Romům.

Tato mezinárodní vládní iniciativa byla oficiálně zahájena v bulharské Sofii 2. února 2005⁵⁵ za účasti premiérů osmi zakládajících zemí. V dnešní době se jí účastní dvanáct států: Albánie, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvatsko, Černá Hora, Česká republika⁵⁶, Maďarsko, Makedonie, Rumunsko, Slovensko, Srbsko a Španělsko.

Každá z těchto zemí má sestavený akční plán Dekády, který specifikuje priority a určuje směr, kam se budou aktivity vzešlé z účasti v Dekádě ubírat. Vytýčuje si cíle, které by se měly dosáhnout v reálném časovém období, a jeho naplňování je monitorováno zprávou o naplňování Dekády romské inkluze v jednotlivých letech.⁵⁷ Naplňování akčních plánů členských států sleduje Mezinárodní řídicí výbor.

Mezinárodní řídicí výbor představuje nejvyšší rozhodovací a koordinační těleso iniciativy na mezinárodní úrovni. Každý ze zúčastněných států Dekády mu předsedá po dobu jednoho roku, koordinuje mezinárodní aktivity Dekády a aktivně komunikuje se sekretariátem iniciativy. Česká republika předsedala Dekádě v období od 1. července 2010 do 30. června 2011.

Jedním z hlavních pilířů Dekády je Romský vzdělávací fond (REF)⁵⁸ založený v roce 2005, který má rozšiřovat příležitosti vzdělávání Romů střední a jihovýchodní Evropy. REF též administruje největší univerzitní stipendijní program pro Romy.

⁵⁵ Ovšem základní idea Dekády vznikla již v roce 2003 na mezinárodní konferenci v Budapešti

⁵⁶ Česká republika přistoupila do iniciativy Dekáda romské inkluze v letech 2005–2015 na základně vládního usnesení ze dne 26. ledna 2005 č. 136 o přistoupení k mezinárodní iniciativě Dekáda romské inkluze 2005–2015. Ve stejném roce přijala vláda Národní akční plán.

⁵⁷ Viz poslední zpráva - Usnesení vlády ČR ze dne 14. listopadu 2012 č. 831, ke Zprávě o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011, Informace o plnění usnesení vlády týkajících se integrace romské menšiny a aktivního postupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých souvisejícími usneseními vlády ke dni 31. prosince 2011 a Informace o naplňování Dekády romské inkluze 2005 - 2015 v roce 2011

⁵⁸ Roma Education Fund (REF)

2.1.4 Zprávy o stavu romské komunity

Zprávy o stavu romské komunity (dále jen „Zprávy o stavu“) referují o situaci Romů na území ČR, a to zejména o situaci v právě uplynulém roce. Dále hodnotí úspěšnost opatření, která byla přijata v předchozích letech pro její zlepšení. Zprávy o stavu jsou brány na vědomí vládou vládním usnesením. Tyto zprávy se v průběhu posledních dvaceti let značně různí ve svých oficiálních názvech.

První zpráva z roku 1997 se jmenovala Zpráva o situaci romské komunity v České republice⁵⁹, tzv. Bratinkova zpráva. Zpráva vycházela z podkladů jednotlivých resortů, zkušeností nevládních organizací a rozsáhlého průzkumu terénu. V dalších letech Zprávy o stavu předkládány nebyly, až v roce 2000. Tehdejší zmocněnec vlády pro lidská práva Petr Uhl přiložil „Zprávu zmocněnce pro lidská práva o současné situaci romských komunit“ jako přílohu ke Koncepci politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti, kterou předkládal vládě ke schválení.

Další Zpráva o stavu byla předložena vládě až v roce 2004. Ta měla za úkol doplnit každoročně předkládané materiály⁶⁰ nezaujatými, objektivními informacemi o stavu romských komunit, jak plynou z rozrůstajícího se poznání akademických, univerzitních a výzkumných pracovišť i jiných nezávislých zdrojů. Neměla být konkurenčním či dublujícím zdrojem, ale zdrojem doplňujícím.

Od té doby je zpracovávána a předkládána vládě každoročně.

2.1.5 Nařízení vlády č. 98/2002 Sb.

Nařízení vlády ČR č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity, ve znění pozdějších předpisů, je pro tzv. romské dotační programy klíčovým předpisem.

Jak je z názvu předpisu patrné, je základním dokumentem nejen pro dotační řízení, zaměřující se na romskou integraci, ale i pro dotační řízení týkající se národnostních menšin obecně.

⁵⁹ Usnesení vlády ČR ze dne 29. října 1997 č. 686 + P, ke Zprávě o situaci romské komunity v České republice a k současné situaci v romské komunitě

⁶⁰ Např.: Informace o plnění usnesení vlády týkající se integrace romských komunit, Koncepce romské integrace, Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice nebo Zpráva o stavu lidských práv v České republice apod.

Dle vyjmenovaných dokumentů je evidentní, že zákonná podpora od státu, shora, je v zásadě dostatečná. Oblast upravuje velké množství dokumentů vládních, ale v celém systému se ještě počítá s podpůrnými či strategickými dokumenty na úrovních územních samosprávných celků, tedy na krajích a obcích. Tyto celky by měly mít (a naštěstí velká část z nich již má) své stěžejní strategické dokumenty, střednědobé či dlouhodobé plány rozvoje, komunitní plány či jiné strategické dokumenty, ve kterých jsou procesy integrace zakotveny. Základní dokumenty schválené vládou jsou podstatné pro legislativní zastřešení procesu integrace, oproti tomu krajské a obecní strategické dokumenty jsou NAPROSTO ZÁSADNÍ pro uvedení romské integrace do praxe.

2.2 Institucionální rámec integrace Romů

Stěžejní roli v naplňování Koncepce a tím i v realizaci integrace mají:

- a) Rada vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny,
- b) Rada vlády pro národnostní menšiny,
- c) Agentura pro sociální začleňování,
- d) jednotlivá ministerstva,
- e) krajské úřady, zřizující funkci koordinátora pro romské záležitosti,
- f) obecní úřady obcí s rozšířenou působností, zřizující funkci romského poradce.

Na celonárodní úrovni zabezpečují integraci zejména dva poradní orgány Vlády České republiky. Prvním, klíčovým poradním orgánem je Rada vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny. Druhým, doplňujícím poradním orgánem je Rada vlády pro národnostní menšiny, která proces „podporuje z národnostního hlediska“⁶¹. Nesmíme opomenout projekt Úřadu vlády ČR - Agenturu pro sociální začleňování, která má též svou roli v procesu integrace.

Na úrovni územních samosprávných celků se pro realizaci procesu integrace vláda opírá o kraje a obce, respektive staví na spolupráci krajských a obecních úřadů.

⁶¹ Zpráva o stavu romské menšiny, s. 11

2.2.1 Rada vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny

Rada vlády ČR pro záležitosti romské menšiny (dále jen „RVZRM“) byla zřízena na základě Usnesení vlády ČR ze dne 17. září 1997 č. 581, o zřízení Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity. Na základě Usnesení vlády⁶² o Statutu Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity, došlo v roce 2001 ke změně formy z meziresortní komise na radu vlády.

Jde o meziresortní poradní a iniciační orgán vlády pro otázky romské integrace. Cílem RVZRM je napomáhat integraci Romů do společnosti, dosažení bezkonfliktního soužití Romů a ostatní společnosti, a celkové zlepšení postavení Romů ve všech sférách života. RVZRM při plnění úkolů spolupracuje s ústředními orgány státní správy, územními samosprávnými celky – kraji, nestátními neziskovými organizacemi a institucemi veřejné správy.⁶³ Zabezpečuje součinnost resortů odpovědných za realizaci dílčích opatření a plnění úkolů, vyplývajících z usnesení vlády a mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána. Soustřeďuje, projednává a předkládá vládě informace, podklady a návrhy pro tvorbu a uplatňování politiky vlády týkající se Romů⁶⁴ a podílí se na vytváření resortních koncepcí ve vztahu k romské integraci.⁶⁵

RVZRM v neposlední řadě také schvaluje návrhy dotací poskytovaných z rozpočtové kapitoly Úřadu vlády ČR k financování programů Podpora terénní práce, Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce, Podpora koordinátorů pro romské záležitosti. Návrh schválený RVZRM je doporučením vedoucímu Úřadu vlády ČR k jejich poskytnutí.

RVZRM má 30 členů, při jejichž jmenování je uplatňován princip parity.⁶⁶ Předsedou RVZRM je předseda vlády České republiky. Dále má dva místopředsedy, kdy jeden ze dvou místopředsedů je zástupce z řad Romů⁶⁷

⁶² Usnesení vlády ČR ze dne 19. prosince 2001 č. 1371+P, o Statutu Rady vlády České republiky pro záležitosti romské komunity

⁶³ Statut Rady vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny, schválený usnesením vlády ze dne 29. března 2010 č. 254 ve znění usnesení vlády ze dne 4. ledna 2012 č. 13

⁶⁴ www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/uvod-5779/

⁶⁵ Statut Rady vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny, schválený usnesením vlády ze dne 29. března 2010 č. 254 ve znění usnesení vlády ze dne 4. ledna 2012 č. 13

⁶⁶ Minimálně polovina členů Rady jsou občanští členové nejčastěji Romové

⁶⁷ Statut Rady vlády České republiky pro záležitosti romské menšiny, schválený usnesením vlády ze dne 29. března 2010 č. 254 ve znění usnesení vlády ze dne 4. ledna 2012 č. 13

a druhým je zmocněnec vlády pro lidská práva. Členskou základnu tvoří též ministři resortů důležitých pro proces integrace.

Strategicky důležitými členy RVZRM, jsou též předseda Asociace krajů ČR, předseda Svazu měst a obcí, a ředitel Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách. Díky těmto členům se daří posilovat roli krajů a obcí ve tvorbě a prosazování politiky romské integrace na regionální úrovni, což hraje v praktické realizaci procesu integrace důležitou roli.

2.2.2 Rada vlády pro národnostní menšiny

Současná Rada vlády pro národnostní menšiny (dále jen „RVNM“) je zřízena ve smyslu § 6 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s usnesením vlády ze dne 25. ledna 2012 č. 60, návrh na změnu statutu Rady vlády pro národnostní menšiny.

Je poradním a iniciačním orgánem vlády pro otázky týkající se národnostních menšin a jejich příslušníků. V rámci své působnosti sleduje dodržování Ústavy České republiky, Listiny základních práv a svobod, mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, zákonů a dalších právních předpisů ve vztahu k příslušníkům národnostních menšin. Spolupracuje s orgány územních samosprávních celků při uvádění národnostní politiky státu do praxe.

RVNM schvaluje návrhy dotací poskytovaných z rozpočtové kapitoly Úřadu vlády ČR k financování programu Podpora implementace Evropské charty regionálních či menšinových jazyků. Návrh schválený RVNM je doporučením vedoucímu Úřadu vlády ČR k poskytnutí těchto dotací.

RVNM má 32 členů, kterými jsou předseda, místopředseda (místopředsedové) a další členové RVNM. Předsedou je člen vlády, zpravidla místopředseda vlády. Nejméně polovinu z celkového počtu členů RVNM tvoří zástupci národnostních menšin, kteří byli navrženi sdruženími příslušníků národnostních menšin. Druhá část členů je tvořena ze zástupců orgánů veřejné správy a odborné veřejnosti.⁶⁸

⁶⁸ Statut Rady vlády České republiky pro národnostní menšiny, schválený usnesením vlády ze dne 3. července 2013 č. 530

2.2.3 Agentura pro sociální začleňování

Agentura pro sociální začleňování (dále jen „Agentura“) byla zřízena na základě usnesení vlády ČR ze dne 23. ledna 2008 č. 85, k vytvoření Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách, a usnesení vlády ČR ze dne 9. června 2008 č. 731, o změně usnesení vlády ze dne 23. ledna 2008 č. 85, k vytvoření Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách a k informaci o organizačním zajištění činnosti Agentury pro sociální začleňování v romských lokalitách.⁶⁹

Agentura je jedním z odborů⁷⁰ Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR. Svým působením má zajišťovat podporu obcím v procesu sociální integrace, eliminaci vzniku a rozšiřování sociálně vyloučených romských lokalit a podporovat výměnu zkušeností mezi regionálními partnery⁷¹ např. šířením příkladů dobré praxe. Agentura pomáhá ve vybraných regionech při tvorbě lokálních strategických plánů sociálního začleňování či při vytváření integračních projektů.⁷²

Spolupráce s obcemi vzniká na základě výběru obcí Monitorovacím výborem Agentury ve výběrovém řízení. Původně, v roce 2008, působila ve 12 lokalitách. Momentálně probíhá spolupráce s 26 obcemi, jinými slovy ve 26 lokalitách, které jsou rozmístěny po celém území ČR.⁷³

2.2.4 Krajské úřady

Zabezpečení romské integrace na úrovni krajů probíhá především prostřednictvím KOORDINÁTORŮ PRO ROMSKÉ ZÁLEŽITOSTI (dále jen „krajský koordinátor“). Funkce krajského koordinátora je zřízena krajem na základě § 67 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení) v rámci přenesené působnosti kraje⁷⁴. Povinnost krajů zabývat se romskou integrací vyplývá i z tzv. menšinového zákona⁷⁵, který jasně stanovuje, že:

⁶⁹ URL: http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/web/cs?Open

⁷⁰ Odbor pro sociální začleňování viz organizační řád ÚV ČR

⁷¹ Města a obce s jejich úřady, neziskové organizace, školy a školská zařízení, pobočky Úřadu práce, zaměstnavatele, policii a veřejnost.

⁷² URL: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidska-prava/socialni-zaclenovani/agentura-pro-socialni-zaclenovani-40435/>

⁷³ URL: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/>

⁷⁴ „Krajský úřad...zřizuje funkci koordinátora pro romské záležitosti“

⁷⁵ § 6 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšiny a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

„Krajský úřad řídí a koordinuje ve svém správním obvodu plnění úkolů na úseku státní politiky napomáhající integraci příslušníků romské komunity do společnosti.“

Krajští koordinátoři působí na krajských úřadech všech krajů včetně hlavního města Prahy. Krajské úřady prostřednictvím svých krajských koordinátorů metodicky podporují pracovníky v obcích s rozšířenou působností, kteří mají na starosti agendu romských záležitostí. Dále spolupracují s radami vlády (zejména s RVZRM), Agenturou, ministerstvy, jednotlivými odbory krajského úřadu, poskytovateli sociálních služeb, vzdělávacími institucemi, obcemi, a dalšími orgány státní správy a institucemi. Koordinují aktivity v kraji, vytvářejí podmínky pro dobrou komunikaci a spolupráci, vedou databázi institucí zabývajících se integrací Romů, zapojují se do komunitního plánování. Zajišťují zpracování analýz týkajících se dané problematiky pro účely souborných zpráv a strategických dokumentů.

Krajští koordinátoři se podílejí se na tvorbě koncepčních a strategických dokumentů kraje, v rámci své působnosti zpracovávají podklady pro koncepční a strategické dokumenty pro ústřední orgány státní správy, zejména pro Radu vlády ČR pro záležitosti romské menšiny. A v neposlední řadě poskytují poradenství romským poradcům, terénním pracovníkům, školským zařízením a dalším institucím působícím v kraji.⁷⁶

2.2.5 Obecní úřady s rozšířenou působností

Na obecních úřadech se na implementaci romské integrace podílejí ROMŠTÍ PORADCI, kteří svou prací v rámci přenesené působnosti navazují na práci krajských koordinátorů a prosazují politiku romské integrace v obci s rozšířenou působností a jejích spádových oblastí.⁷⁷

Pracovní pozice romských poradců byly zřizovány na základě Usnesení vlády ČR ze dne 29. října 1997 č. 686 + P, ke Zprávě o situaci romské komunity v České republice a k současné situaci v romské komunitě. A byly původně směřovány a realizovány na úrovni okresních úřadů.

V roce 2002, po celoplošném zrušení okresních úřadů, měli být, dle zákona č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů, v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, všichni romští poradci převedeni na obecní úřady již zmíněných obcí s rozšířenou působností. Plánovaný proces

⁷⁶ Směrnice vedoucího Úřadu vlády České republiky č. 19/2011, o poskytování neinvestičních dotací k financování programů v oblasti lidských práv, ve znění Směrnice vedoucího Úřadu vlády České republiky č. 7/2012

⁷⁷ Zpráva o stavu, 2011, s. 15

transformace státní správy nakonec neprobíhal tak ideálně, jak bylo plánováno, objevilo se mnoho koncepčních nedostatků. Ze Zprávy o stavu za rok 2005⁷⁸ se dozvídáme:

„Činnost romských poradců na pověřených obcích je z velké části kumulována s jinou prací. Ukončením činnosti okresních úřadů byla většina jejich romských poradců a asistentů delimitována na obce s rozšířenou působností. Mnohé pověřené obce tuto agendu svěřily vybraným pracovníkům jen formálně, nebo dokonce ani neurčily pracovníka, který ji bude mít na starosti. Poněvadž zřízení funkce romského poradce a asistenta není uloženo zákonem, nelze obce přimět k tomu, aby takové funkce zřídily. Je ale legislativně značně obtížné vymezit zákonem objektivní okolnosti, za nichž by funkce romského poradce měla být zřízena.“

Aktuální počet romských poradců je 163⁷⁹. Tento počet každoročně klesá, i když problémy spíše narůstají nebo se výrazně nelepší. Celý integrační systém, ve kterém zastávají romští poradci důležitou roli, je tak zásadním způsobem oslaben.

Pro udržení funkčnosti celého komplexu integrace, by bylo velmi přínosné, systémově článek romského poradce udržet. Buď zasazením do zákonného rámce⁸⁰ stejně jako pozice krajského koordinátora, nebo alespoň vytvořením nového dotačního programu, jako je to v případě terénních pracovníků na úrovni obcí.

⁷⁸ Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2005

⁷⁹ Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2012

⁸⁰ Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích, ve znění pozdějších předpisů, tuto konkrétní pozici nijak neupravuje, pouze § 6 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, říká toto: „Obecní úřad obce s rozšířenou působností ve svém správním obvodu plní úkoly napomáhající výkonu práv příslušníků romské komunity a integraci příslušníků romské komunity do společnosti.“

3 Dotační politika ČR na podporu romské integrace

Třetí kapitola bakalářské práce přibližuje tu část dotační⁸¹ politiky státu, jež je zaměřena na podporu integrace Romů. Nejprve je nastíněn obecný přehled dotačních programů na podporu romské integrace a jejich jednotlivých poskytovatelů a poté ještě podrobněji dotační programy, které vyhláší Úřad vlády ČR společně s Radou vlády ČR pro záležitosti romské menšiny.

Všechny dotační programy uvedené v podkapitole 3.1 jsou jednoleté. Jedním z problémů dotačních programů zaměřených na romskou integraci je jejich krátkodobost. Jednoleté dotační programy, si vyžadují jednoleté projekty a to je z hlediska integračního procesu příliš krátká doba na téměř jakýkoli efekt. Krátkodobost projektů má, dle mého názoru a zkušeností, poměrně zásadní vliv na efektivitu samotných služeb, poskytovaných z dotace. V tak krátkodobém horizontu lze dosáhnout jen minimálních integračních cílů.

Zkusme si představit: Malá nezisková organizace P.R. s pěti zaměstnanci žádá o dotaci na projekt v jednoletém dotačním programu. Uzávěrka výzvy k předkládání žádostí je v říjnu roku 2010, do konce března 2011 běží proces dotačního řízení, v dubnu obdrží organizace rozhodnutí o přidělení dotace a začátkem května přijdou organizaci peníze na účet. V srpnu 2011 je vyhlášena výzva k předkládání projektů na další rok a je čas začít zpracovávat projekt, aby byly prostředky na rok 2012. Pro zaměstnance P.R. to znamená, že téměř třetinu roku přežívají z minima nebo z ničeho⁸², takže celá organizace vlastně „hibernuje“. Utlumí všechny aktivity na absolutní minimum, jelikož nemá svou činnost z čeho platit. Další, dost velkou část sil, času (možná také téměř třetinu roku), potažmo i finančních prostředků vynaloží na administrativu projektu, psaní průběžných, závěrečných a jiných zpráv a na psaní projektu na další rok. Zbývá tedy sotva polovina či spíše třetina času, sil a peněz na samotnou činnost.

Při představě uvedené situace nás možná napadne otázka, jestli je tento jednoletý systém dostatečně efektivní při zvážení poměru cena vs. výkon nebo množství lidské práce vs. dosažený efekt.

Lze se tedy domnívat, že hlavním problémem organizací čerpajících tyto dotace je práce v neustálé nejistotě a boj o přežití samotných organizací. Tato nejistota a boj o přežití by mohly vést také k dalšímu negativnímu jevu:

⁸¹ Pojmem dotace se zde rozumí peněžitý dar nebo daru podobná peněžitá úhrada ze strany státu nebo územně-samosprávněho celku nějakému subjektu v zájmu snížení ceny určitého statku, jehož poskytování je ve „veřejném zájmu“. URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dotace>

⁸² Zaměstnanci dělají práci zdarma, jsou přihlášení na Úřadu práce a čekají na dotaci, aby mohli své aktivity legalizovat. Některé organizace by si mohli zkusit vzít půjčku od banky.

přizpůsobování nabídky poskytovaných služeb neziskovými organizacemi prioritám vypsáných výzev jednotlivých resortů namísto reflexe aktuálních potřeb místních Romů – jejich klientů.

Představme si situaci, kdy je projekt napsán dle podmínek výzvy a případní uživatelé služby jsou sháněni až v případě podpory projektu. Potencionálním uživatelům služby je vysvětleno, že jde o dobrou službu a proto by ji měli využívat. Jako by vypisující resorty byly příliš vzdálené od terénu, v takovém případě by byla tato tuhost systému v podstatě logická, žel tím by ztrácela na efektivitě. Také by se mohlo stát, že se poptávka začne přizpůsobovat nabídce, místo aby nabídka reflektovala poptávku. Celá romská integrace by se stávala „trvale udržitelným vyloučením“, jako by dotace na romskou integraci dělaly medvědí službu samotné romské integraci, jako by se Romové stávali prostředkem k udržení zaměstnanosti povětšinou majoritních zaměstnanců NNO.

3.1 Dotační programy pro romskou integraci

Dotační programy vyhlašované státními orgány, podporující romskou menšinu jsou dvojího typu:

1. ty, které jsou určeny přímo pro integraci romské menšiny (mají toto určení přímo v názvu),
2. programy určené všem národnostním menšinám⁸³, tedy i pro Romy. U těchto ovšem nelze vysledovat konkrétní data.

Vzhledem k částečnému překryvu dotačních programů a tím i získaných informačních výstupů, nelze s naprostou přesností říci, kolik finančních prostředků bylo a je poskytováno na romskou integraci.

V následující tabulce jsou uvedeny dotační tituly, u kterých lze téměř s jistotou říci, že z nich jsou čerpány prostředky na integraci Romů.

Poskytovatel	Název dotačního programu	Možní příjemci dotace
MK	Program podpory rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin	občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti
	Program na podporu kulturních aktivit příslušníků národnostních menšin	právnícké i fyzické osoby

⁸³ Národnostní menšiny jsou jasně stanoveny zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů

MK	Podpora projektů integrace příslušníků romské komunity	právnícké osoby
MŠMT	Podpora sociálně znevýhodněných romských žáků středních škol	romští žáci – prostřednictvím SŠ a VOŠ zapsaným ve školském rejstříku
	Program na podporu integrace romské komunity	právnícké osoby s výjimkou nadací a nadačních fondů
ÚV ČR	Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce	NNO (OS, OPS, CPO, NaNF)
	Podpora terénní práce	obce
	Podpora koordinátorů pro romské záležitosti	kraje

Vedle jednotlivých ministerstev a Úřadu vlády jako poskytovatelů dotací v České republice je třeba zmínit Evropskou unii a její dotace, které Česká republika čerpá z evropských fondů, jako např. Evropský sociální fond (ESF), v rámci kterého jsou vypisovány výzvy ve třech operačních programech. Jde o Operační program Lidské zdroje a zaměstnanost, Operační program Vzdělávání pro konkurenceschopnost a Operační program Praha – Adaptabilita. Ve všech třech operačních programech jsou podporovány i projekty se zaměřením na romskou menšinu a to nemalými finančními částkami.

V dotačním systému ČR nelze také opomenout podstatnou část vlivu samosprávných celků (obcí a krajů) a soukromých sbírek a donátorů, jejichž prostředky často slouží žadatelům ke spolufinancování projektů, jako povinná finanční spoluúčast.

3.2 Dotační programy Úřadu vlády ČR a jejich specifika

Úřad vlády ČR ve spolupráci s Radou vlády ČR pro záležitosti romské menšiny vyhlašuje výzvy a poskytuje finanční prostředky v rámci třech dotačních programů: Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce, Podpora terénní práce a Podpora koordinátorů pro romské záležitosti.

Dotační programy jsou vyhlašovány na základě nařízení vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity, ve znění pozdějších předpisů, a na základě usnesení vlády České republiky ze dne 21. prosince 2009 č. 1572, o Koncepci romské integrace na období 2010-2013 a usnesení vlády České republiky ze dne ze dne 14. června 2010 č. 461, ke Zprávě o stavu romských komunit v České republice za rok 2009⁸⁴. Podmínky poskytování dotací jsou komplexně upraveny Směrnicí vedoucího Úřadu vlády ČR⁸⁵. Všechny podpořené projekty a jejich realizované aktivity musí být v též souladu s platnou Koncepcí romské integrace.

Společným posláním těchto dotačních titulů je napomáhat lepšímu soužití Romů a majority, jednotlivé programy k tomu však používají rozdílné prostředky (viz kap. 3.2.1, 3.2.2 a 3.2.3).

Smyslem dotací, které ÚV ČR poskytuje na podporu romské integrace – tzv. romských dotací je poskytovat prostředky tam, kde to je URGENTNĚ POTŘEBA. Kromě kvality zpracování žádosti o dotaci včetně projektu, je tedy nutné brát v potaz tzv. potřebnost projektu a další aspekty dané problematiky⁸⁶.

Druhým smyslem romských dotací je, zejména v programu Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce, naučit romské organizace pracovat v neziskovém sektoru, naučit je dodržovat všechny stanovené podmínky. Stejný účel plní i dotace obcím: naučit je starat se o své občany, zapojit se do práce s romskou menšinou, přijmout za tyto problémy, tedy za problémy svých občanů, spoluodpovědnost. Program Podpora terénní práce se zaměřuje zejména na malé obce, které jsou při hodnocení bodově zvýhodňovány. Malé obce nemají často prostředky ani personální kapacity k odbornému zpracování projektu. Takový projekt nemůže soutěžit s projekty statutárních měst, která k jejich zpracování mají často celá oddělení profesionálů. Proto při jejich posuzování musejí být aplikována i další kritéria, než je kvalita zpracování žádosti, potažmo projektu. Proto se při hodnocení a rozhodování o podpoře

⁸⁴ Celý název: usnesení vlády České republiky ze dne ze dne 14. června 2010 č. 461, ke Zprávě o stavu romských komunit v České republice za rok 2009, k Informaci o plnění usnesení vlády týkající se integrace romských komunit a aktivního postupu státní správy při uskutečňování opatření přijatých souvisejícími usneseními vlády ke dni 31. prosince 2009 a k Informaci o naplňování Dekády romské inkluze 2005 - 2015 v roce 2009

⁸⁵ Směrnice vedoucího Úřadu vlády České republiky č. 19/2011 o poskytování neinvestičních dotací k financování programů v oblasti lidských práv, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁶ Dtto

věnuje pozornost také velikosti obce, počtu let zapojení do programu, dlouhodobé problematičnosti lokality i aktuálním problémům v lokalitě.

Třetím smyslem podpory je zvýšení zaměstnanosti samotných Romů, umožnění naučit se určité profesi (např. terénní pracovník) a získat k této profesi potřebnou kvalifikaci.

Všechny tři programy jsou svým způsobem nestandardní – mají meziresortní charakter a doplňují programy jednotlivých ministerstev, proto jsou administrované právě Úřadem vlády.

Ačkoli si uvedené dotační programy získaly pevné místo v prevenci sociálního vyloučení Romů, stát na tyto účely vyčleňuje ve svém rozpočtu stále méně prostředků, jak je patrné z grafického znázornění dat z let 2008 – 2013 (viz Příloha č. 1).

3.2.1 Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce

Účelem programu Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce je stimulovat zapojení občanů, a zejména Romů, prostřednictvím neziskového sektoru do aktivit, které napomáhají prevenci sociálního vyloučení, kde toto vzhledem k podmínkám hrozí a podpořit komunitní práci v tzv. sociálně vyloučených lokalitách.

Tento program je zaměřen na podporu konkrétních, jasně definovaných a zacílených projektů ve třech oblastech:

- a) prevenci sociálního vyloučení, zejména podpory terénních programů, vzdělávání terénních pracovníků, zdravotně preventivních programů, preventivních programy pro děti a mládež, mentoringu a poradenství;
- b) komunitní práce ve vyloučených romských lokalitách a
- c) vzdělávací a informační činnosti organizací působících v oblasti prevence a odstraňování sociálního vyloučení Romů.

Podpora v tomto dotačním programu může být poskytnuta nestátním neziskovým organizacím (občanským sdružením, církevním právníckým osobám⁸⁷, obecně prospěšným společnostem, nadacím a nadačním fondům)⁸⁸.

⁸⁷ Právnícká osoba založená registrovanou církví a/nebo náboženskou společností a evidovaná podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů

⁸⁸ tyto podmínky se změnou občanského zákoníku, od 1. 1. 2014, mění.

Program Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce:

- umožňuje vytvoření a profesionalizaci romských nestátních neziskových organizací, které mají k obyvatelům sociálně vyloučených romských lokalit blíže, mají jejich důvěru a znají jejich potřeby;
- podporuje zaměstnávání Romů a to jednak jako zřizovatelů NNO, vedoucích pracovníků, pracovníků v přímé péči či jiných zaměstnanců těchto organizací a jednak jako klientů;
- umožňuje neziskovým organizacím zahájení poskytování sociální služby vedoucí k její registraci a standardizaci v lokalitě, kde vznikla potřeba;
- podporuje vzájemnou spolupráci NNO s ostatními sociálními partnery (obcemi, školami, úřady práce apod.);
- aktivizuje obce a kraje k finanční podpoře nestátních neziskových organizací (poskytováním finančního příspěvku na povinnou spoluúčasť) a
- podporuje rozvoj komunitní práce, tj. aktivizaci obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit k rozvoji komunity jejich vlastními silami.

3.2.2 Podpora terénní práce

Účelem programu Podpora terénní práce je podpořit obce v zaměstnávání terénního pracovníka pracujícího s romskou menšinou. Program je nastaven tak, aby podporu od státu získali především obce, které usilují o zlepšení integrace Romů a současně mají problémy, které nezvládají samy řešit, což bývá pravidlem zejména u malých obcí. Jednou ze základních podmínek pro udělení dotace je proto schválený komunitní plán či jiný koncepční materiál řešící situaci v obci.

Program Podpora terénní práce:

- podněcuje obce k rozvoji terénní sociální práce v sociálně vyloučených romských lokalitách;
- podněcuje obce ke koncepčnímu řešení problematiky sociálně vyloučených romských lokalit (formou tvorby komunitního plánu, strategických plánů či plánů rozvoje sociálních služeb – schválených zastupitelstvem obce);
- umožňuje vznik pracovních míst terénních pracovníků v obcích a poskytuje možnost vzdělávání terénních pracovníků pracujících v sociálně vyloučených romských lokalitách;
- program umožňuje zejména zaměstnání a profesionalizaci Romů jako terénních pracovníků, kteří velmi dobře znají prostředí a potřeby obyvatel sociálně vyloučených romských lokalit a mají jejich důvěru.

Úspěšnost programu lze pozorovat zejména v oblasti bydlení (udržení bydlení v případě výpovědi z nájmu či hrozícího vystěhování z bytu na základě soudního rozhodnutí, odstraňování stavebních nedostatků) dále při předlužení klientů (TP pomáhají klientům v jednání s bankami a finančními institucemi, vyjednávání splátkových kalendářů apod.)⁸⁹.

Přestože pozice terénního pracovníka na obci není zakotvena v žádném právním předpisu a tudíž není zahrnuta do institucionálního rámce romské integrace, patří existence těchto pozic neodmyslitelně do procesu romské integrace. Hraje v něm významnou preventivní roli.

3.2.3 Podpora koordinátorů pro romské záležitosti

Účelem programu Podpora koordinátorů pro romské záležitosti je zajistit, aby na každém kraji byl zaměstnán koordinátor pro romské záležitosti. Příjemci dotace jsou tedy výlučně kraje, prostředky jsou určeny na zajištění pracovního místa koordinátora. Tato pozice je zakotvena v zákonu č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů, patří do přenesené působnosti kraje a tvoří základní institucionální síť, jejímž prostřednictvím stát komunikuje a prosazuje centrální integrační politiku na úrovni kraje.

Program Podpora koordinátorů pro romské záležitosti:

- zabezpečuje pracovní pozice koordinátorů pro romské záležitosti na krajských úřadech;
- umožňuje vytvářet prostor pro koncepční řešení problematiky jednak v kraji a jednak na celostátní úrovni – standardizuje a koordinuje činnost romských koordinátorů;
- využívá informací ze závěrečných zpráv projektů jednotlivých koordinátorů ke zpracování koncepčních dokumentů (Koncepte romské integrace, Zpráva o stavu romských komunit apod.);
- stanovuje základní úkoly, které má koordinátor plnit vůči romské menšině v kraji, obcím ve své působnosti i vůči státu.

⁸⁹ Souhrnná analytická zpráva k dotačnímu programu Úřadu vlády ČR Podpora terénní práce za rok 2011

4 Výzkumná sonda

Výzkumná sonda byla zvolena jako doplnění dalšího úhlu pohledu na problematiku dotační praxe státu v romské integraci. Během zpracovávání teoretické části této práce jsem nenalezla dostatečné odpovědi na otázku, zda dotace plní smysl a účel pro který jsou dotační tituly zřízeny.

Jde zde tedy spíše o jakýsi předvýzkum či sondu do problematiky, která by si k vyvození obecnějších závěrů, samozřejmě zasloužila šetření mnohem širšího rozsahu. V případě použití výzkumu pro účely této práce, jde spíše o snahu ilustrovat problematiku řešenou v hlavní, teoretické části práce.

Yasar Abu Ghosh ve své disertační práci⁹⁰, která vznikla na základě sociologického výzkumu Romů v odlehlejší jihomořské obci, mimo jiné zkoumá, vztah místních Romů k majetku. To, jakým způsobem zacházejí s penězi, které si vydělávají vlastní zasluhou a jakým způsobem nakládají s penězi, které dostanou. Ve své práci poukazuje na jev, kdy peníze, které si vydělávají, spoří a peníze, které dostanou formou dávek, jsou využity k rychlé přímé spotřebě. Jakoby se je snažili utratit co nejdříve⁹¹.

Na základě mých zkušeností s dotační praxí, podpořené závěry studie Abu Goshe, mě napadly následující otázky: Jak si klient váží služby, která nevyhází z jeho vědomých potřeb a priorit? Zejména, je-li mu poskytována bezplatně. Na tuto otázku jsem nenalezla v písemných podkladech relevantní odpověď.

Ze své vlastní zkušenosti i teorie vím, že veškeré orgány a instituce poskytující dotace zaměřují svou pozornost na hospodárnost, efektivnost a účelnost vynaložených prostředků, což však v reálu znamená kontrolu správnosti administrace a vyúčtování přidělené dotace. Postoje konzumentů dotované služby, která má ve svém důsledku směřovat ke zlepšení situace jich samotných, či zamezit jejímu zhoršení nebývají u kontrolních skupin prvořadé.

4.1 Cíle výzkumu a formulace hypotéz

Od začátku bylo evidentní, že nalezení odpovědí na položené otázky je značně ambiciózní vzhledem k rozsahu této práce a nejistotě směru, kterým se výzkum v samotném průběhu vyvine. Vzhledem ke konečnému složení vzorku

⁹⁰ Escaping Gypsiness: Work, Power and Identity in the Marginalization of Roma

⁹¹ To ale dle mého názoru není záležitostí pouze romskou, vždyť i v majoritní společnosti jsou obdobné problémy, a možná proto vzniklo rčení: „Lehko nabyt, lehko pozbyl.“, které je velmi pravdivé.

respondentů a formulací jejich odpovědí se hlavním cílem výzkumu stal nakonec cíl dílčí a z cíle dílčího se stalo hlavní diskutované téma.

V konečném důsledku se tedy cílem výzkumné sondy (dále jen „výzkumu“) stalo hledání odpovědi na otázku: Jaké představy mají Romové o konzumovaných službách a jejich původu. Jinými slovy řečeno, zda účastníci výzkumu znají původ peněz, respektive služeb, které jsou z těchto peněz hrazeny a jim posléze poskytovány. A jaký je jejich názor na tyto služby.

Dílčím cílem byl pokus o zjištění, zda a do jaké míry Romové vnímají smysluplnost dotací, určených k podpoře integraci Romů a majoritní společnosti. Tento dílčí cíl jsem se pokoušela zjistit pouze od vybraných respondentů a z kontextu rozhovoru.

Po zkušenostech získaných vlastní profesní praxí a po zpracování teoretické části práce jsem očekávala, že: Klienti, v našem případě Romové, se spíše nezajímají o původ konzumovaných služeb. Není pro ně důležité, vědět proč fungují bezplatně.

Na základě stanovených hypotéz jsem zpracovala strukturu připraveného rozhovoru, konstruovala otázky a vybrala lokality.

4.2 Strategie výzkumu

Způsob získávání a zpracování dat byl inspirován metodou kvalitativního výzkumu a veden formou osobního polostrukturovaného rozhovoru v přirozeném prostředí a kontextu respondenta.

Vzhledem k povaze zkoumaného problému a cílové skupině účastníků výzkumu a jejich vztahu k českému jazyku (nevyrovnaným znalostem českého jazyka, možnému nižšímu porozumění jeho psané formy), byla zvolena právě forma rozhovoru. Značná část získaných dat představují informace spojené s minulostí respondenta, s jeho doposud odžitým životem, s nasbíranými životními zkušenostmi, které výrazně ovlivňují názor na hlavní zkoumaný problém, tedy na dotační praxi státu. Osobní rozhovor představuje často jediný možný způsob, jak lze tato data získat.

V první řadě jsem vytvořila schéma celého rozhovoru, tj. byly stanoveny okruhy a hlavní témata, na které jsem se zaměřila a k nim dle průběhu rozhovorů získávala další informace, vyplynuvší z dané situace.

Flexibilita zvoleného typu rozhovoru umožňovala situační reakci tazatele na případné nové skutečnosti a jejich objasnění, které se objevily mimo předem danou strukturu rozhovoru.

Vedle hlavní skupiny respondentů, jsou brány v potaz i odpovědi získané od tzv. doplňující skupiny. Data získaná z doplňující skupiny byla použita pouze jako kontrolní, jako určitá forma ověření vlastních výzkumných závěrů.

4.3 Identifikace lokalit

Lokality byly vybrány s ohledem na předchozí obeznámenost s terénem. Byly vybrány dva rozdílné typy, a to lokalita Dobrá voda u Toužimi v Karlovarském kraji a Ralsko v kraji Libereckém. Cíleně jsem nevybírala lokality ve velkých městech. Domnívám se, že by zde byla jednak vysoká anonymita a roztržitost komunit, jednak vzájemný překryv dotovaných služeb. Ve velkém městě by se mi též hůře navazoval kontakt s budoucími respondenty.

Dobrá Voda u Toužimi je malá vesnice v Karlovarském kraji, situovaná do lesů. Z celkového počtu 103 obyvatel, je 86 Romů. Naprostá většina jich žije v panelovém domě na kraji obce. V nejbližším domě, sousedícím s tímto panelovým domem sídlí občanské sdružení Český západ. Jde o neziskovou organizaci založenou před více než dvanácti lety přímo za účelem aktivní práce s obyvateli panelového domu, tedy místními Romy. Dá se tedy očekávat silná vazba mezi Českým západem a místní romskou komunitou, a tím i vyšší povědomí o fungování neziskových organizací a systému financování poskytovaných služeb.

Lokalita v Ralsku reprezentuje typ maloměstské lokality. Je tedy v daleko větší míře anonymní. Ralsko je velice specifickou lokalitou. Obec, později město Ralsko, vznikla v roce 1992 na území Vojenského újezdu Ralsko. Svou rozlohou 171 km² patří k největším obcím v Česku (po Praze, Brně a Ostravě 4. největší obec). Typickým znakem města Ralska jsou skupinky panelových domů v hlubokých lesích, tedy rozsáhlá plocha lesů a luk, dále pak velké množství chátrajících původně vojenských objektů, včetně letiště. Z celkového počtu 2 100 obyvatel je dle údajů MÚ Ralsko více než 20% Romů. Vzhledem k velikosti a struktuře města (jednotlivé městské části, často původní jednotlivé obce oddělené lesy) zde působí více neziskových organizací (Člověk v Tísni, Lampa a jiné) a romští obyvatelé užívají služby jednotlivých NNO dle individuálních potřeb a dosažitelnosti služby.

4.4 Rozhovory s účastníky výzkumu

Rozhovory vedené ve dvou lokalitách (Dobrá voda a Ralsko) byly zaměřeny na úzké téma „představy Romů o původu konzumovaných/užívaných služeb, hrazených ze státních dotací“. Měly obdobný, předem připravený scénář a byly zasazeny do pokud možno plynulého bezprostředního rozhovoru (hrubá osnova rozhovoru viz Příloha č. 2), během kterého byly zjišťovány potřebné informace. Vzhledem k nutnosti navázání důvěry a vedení bezprostředního rozhovoru, byli účastníci výzkumu oslovováni v jejich přirozeném prostředí, tedy např. na lavičce před domem, ve kterém bydleli nebo v domácnosti respondenta, kam byl tazatel pozván. Výzkumníkem a jediným tazatelem byl pisatel této absolventské práce.

Vlastní šetření v terénu probíhalo v průběhu měsíců září a říjen 2013. V lokalitě Dobrá Voda bylo provedeno šetření u tří Romů (plus cca 6 intervencí) a v lokalitě Ralsko u čtyř Romů (plus cca 5 intervencí). Z povahy zjišťované věci byl výzkum zaměřen na ženy a muže starší 18ti let, užívající některou ze služeb poskytovaných na základě podpory z některého ze státních dotačních programů. Účastníci výzkumu nebyli reprezentativním vzorkem místní romské populace, vybraný vzorek pouze refletoval údaje známé o místní populaci.

Celkem bylo tedy provedeno sedm rozhovorů. Každý trval přibližně 20 až 30 minut. Rozhovor byl veden vždy s jedním „hlavním účastníkem“ výzkumu a další, okolo sedící participant výzkumu se přidávali a připojovali své názory na některá diskutovaná témata - probíhala tedy přirozená skupinová interakce. Díky této situaci bylo sice možné získat další částečné intervence, ovšem v některých případech docházelo ke vzájemnému ovlivňování odpovídajících a prosazování některých respondentů na úkor těch méně asertivních.

S každým dotazovaným jsem se setkala pouze jednou a to za účelem výzkumného rozhovoru. Avšak pro získání důvěry jsem před započítím rozhovorů strávila v dané lokalitě celý den a až v závěru dne pořídila jednotlivé rozhovory. V obou lokalitách jsem si - při prvním kontaktu s každým respondentem - dala záležet na „sebeprezentaci“ tj. na představení mém a důvodu mého pobytu v místě. Byla jsem si vědoma toho, že první kontakty s komunitou či jednotlivými respondenty jsou zásadní pro celkové přijetí v komunitě. Ve výsledku také proto, jak budou dotazovaní vystupovat ve vztahu k tazateli a formulovat své výpovědi.

V Dobré Vodě jsem se účastnila veřejné brigády na údržbu a úklid veřejného prostranství, kde jsem byla všem účastníkům brigády představena jako dobrovolník, student a přítel obce Dobrá Voda. Na začátku jsem byla zařazena do jednoho z týmů (údržba veřejné zeleně), později s ukončenými pracemi

docházelo ke spojování týmů pro další potřebné práce. Po ukončení brigády proběhlo společné posezení u ohně a také samotný výzkum, který se nedařilo realizovat během brigády samotné, jak jsem původně plánovala.

Překvapilo mě, že i přes můj „dokonalý plán“, nebylo tak lehké navázat kontakt, získat důvěru k nezávaznému rozhovoru, natož získat souhlas k vedení výzkumného rozhovoru a jeho zaznamenávání. Očekávala jsem, že získání důvěry bude snazší v Dobré Vodě, kde dle mých informací vládnu dobré vztahy uvnitř místní komunity obyvatel i mezi komunitou a Českým západem. V Ralsku jsem očekávala pozici spíše těžší, vzhledem k rozloze území a mnohem vyšší anonymitě. Vše bylo úplně jinak. V Dobré Vodě byli Romové ostražití, nedůvěřiví až odtažití. I přes dobré vztahy a přátelskou atmosféru během celodenní společné brigády jsem byla stále cizí osoba, „gadži“ a ještě k tomu kladoucí podezřelé otázky. Kdykoli jsem se s někým dala do řeči a po delším družném rozhovoru se zeptala, jestli by byl ochotný mi odpovědět na pár připravených otázek, tak téměř automaticky odmítl. Tři z nich se nakonec nechali přemluvit a souhlasili (zejména když slyšeli od předchozího respondenta, že „je to v pohodě“). Domnívám se, že příčinou této nedůvěry může být též únava obyvatel Dobré vody z výzkumníků a stážistů, kteří do této lokality pravidelně přijíždějí, což je z mého pohledu naprosto pochopitelné. Mnoho věcí se tu daří lépe než jinde v republice, a tak je tato destinace u stážistů a pracovníků jiných NNO velmi oblíbená. Tento fakt se možná začíná odrážet i na „nadšení“ místních z další „návštěvy, která se přijela podívat...“.

Na začátku každého rozhovoru jsem připomněla cíl mé návštěvy. Poté seznámila respondenta s faktem, že bude rozhovor nahráván a ujistila se, že proti takové formě záznamu nic nenamítá. Dále jsem se ujistila, že probíhá nahrávání rozhovoru a že jde ze strany respondenta o rozhovor dobrovolný. Tedy, že souhlasí s rozhovorem a že v případě položení takové otázky, která mu bude nepříjemná a nebude na ni chtít odpovědět, odpovídat nemusí. Byla jsem si vědoma, že se při dotazování mohu zeptat na téma, které je pro respondenta citlivé (zejména v první části, kdy jsou pokládány otázky zaměřené na osobní život respondenta), tudíž jsem během rozhovoru opakovaně zdůrazňovala, že nemá povinnost odpovídat, pokud respondent nechce.

Z každého rozhovoru byl pořízen audiozáznam, ze kterého byl později proveden přepis - shrnující protokol. Nebylo zachováno celé znění rozhovoru, ale již při poslechu nahrávky byla prováděna určitá částečná redukce. Rozhovory tak byly upraveny na vyšší (srovnatelnou) hladinu obecnosti, aby bylo možné jednotlivé případy porovnat. Použité způsoby redukce: vypouštění

„slovní vaty“ a opakovaných výpovědí, případně integrace stejných nebo podobných výpovědí, při zachování ústředních, podstatných výpovědí.

Přeepsané a redukované odpovědi byly roztrženy dle stanovených kategorií. Ke vzájemné komparaci odpovědí pomohla předem připravená struktura rozhovoru. Výzkum byl vyhodnocován pisatelem této absolventské práce.

4.5 Analýza výsledků výzkumu

Kromě vyhodnocování konceptualizovaných⁹² dat jsou v práci užity úryvky rozhovorů či citace, které slouží jednak jako příklady ozřejmující proces analýzy, a jednak v případě, že je obsah natolik specifický, že by konceptualizace jeho hodnotu zbytečně rozmělnila; a nakonec i jako prosté oživení textu.

Pro způsob analýzy dat bylo v základech použito kódování⁹³. Z jednotlivých rozhovorů byla získaná data seskupována do tematických skupin (kategorií). V závěru výzkumu bylo lze vysledovat možné vztahy mezi některými kategoriemi.

Při vyhodnocování odpovědí, jsem se snažila mít na zřeteli kulturní a společenský kontext získaných, poté interpretovaných odpovědí.

Během vedení rozhovorů byla data sbírána a roztržena do následujících tematických okruhů:

- konzumace dotovaných služeb (názor na smysluplnost pomoci, smysluplnost přijímané služby)
- povědomí o původu financování služeb
- smysluplnost dotací pro integraci Romů a majority

dále byla sbírána data do kategorie podmínečných vlivů:

- otázky zaměřující se na informace o účastníku výzkumu (vzdělání, profese, bydliště, rodinný stav, děti....)
- způsob řešení problémů (jak a s kým respondenti řeší své problémy)

⁹² T.j. převedení jednotlivých odpovědí do pojmů, aby bylo možné jejich vzájemné porovnání a vyhodnocení.

⁹³ K označení konkrétních respondentů bylo užito označení obecnými iniciálami, které nemají souvislost s jejich jmény.

4.5.1 Podmínečné vlivy

Podmínečné vlivy nesouvisí přímo s cíli výzkumu, ale jde o informace, které mohou sledované postoje respondentů výrazně ovlivnit – formulovat jejich osobní vlastní názor na zkoumanou problematiku.

Místo původu

Z vybraného vzorku respondentů žijí dva (C.D. a M.N.) celý život v Čechách, v místě momentálního bydliště či jeho blízkém okolí. Pět dotazovaných má zkušenost s životem i mimo Českou republiku nebo na opačném konci republiky. Ač momentálně žijí v Dobré Vodě či v Ralsku, strávili mimo tuto oblast minimálně jeden rok. Tři respondenti žili na Slovensku, dva z nich (G.H. a I.J.), ač narozeni v Čechách (v místě, kde oba teď bydlí) odešli po svatbě s manželem za jeho rodinou a za prací na Slovensko (na 25 a 8 let). Po úmrtí partnera se vrátili zpět domů. Třetí z nich (A.B.) se narodil a vyrůstal na Slovensku, v sedmnácti letech odešel na Toužimsko k příbuzným za prací a lepšími životními podmínkami. Od té doby žije stále na Toužimsku. Jeden respondent (M.N.) žil celý život v Ralsku a okolí, ale byl „na zkušené“ jeden rok ve Velké Británii (Londýn). A jeden respondent (E.F.) žil s rodiči do deseti let v Českém Těšíně, a poté se s celou rodinou přestěhoval na Toužimsko, kde žije i se svou ženou a dětmi dodnes.

Rodinný stav

Mezi respondenty byly dvě vdovy (G.H. 59 let a I.J. 64 let), které obě žijí samy a jsou důchodkyně. Jejich děti jsou již odrostlé a samostatné. Respondenti A.B., C.D. a E.F. žijí v manželství, K.L. a M.N. jsou svobodní a žijí v partnerském vztahu. Respondenti C.D. a M.N. jsou zatím bezdětní. Tři respondenti jsou rodiči a vychovávají děti mezi 3-7 lety věku.

Dosažené vzdělání a zaměstnání

Skupina sedmi respondentů se skládala ze tří mužů a čtyř žen ve věku mezi 20ti a 70ti lety. Dva z nich (A.B. a E.F.) mají výuční list ze tříletého učebního oboru a jeden (M.N.) dokončil druhý ročník na tříletém oboru a poté strávil rok v Anglii u strýce. Tři respondenti mají ukončené základní vzdělání (C.D., G.H. a I.J.), z nichž si ho dva dokončili až v dospělosti pod tlakem okolností a za podpory NNO⁹⁴). Zbývající sedmý respondent má dokončených pět tříd základní školy.

⁹⁴ „Paní ředitelka J. K. nám zařídila, že nás bylo pět a jezdili sme si dodělávat devítku. Já sem asi dvakrát nebo jednou propadla, takže sem vyšla v osmý, tak jsem si pak dodělávala tu devítku.“

Tři respondenti byli v době výzkumu nezaměstnaní a registrovaní na Úřadu práce, přičemž dva hledali velmi aktivně zaměstnání. Nechávali se najímat na všechny brigády a sezónní práce, které se nabízely. Čtvrtý a pátý pobírali důchod. Šestý se staral o dítě mladší dvou let a pobíral rodičovský příspěvek. Pouze jeden z respondentů byl v době sběru dat v trvalém pracovním poměru.

Způsob řešení problémů

Pokud se zaměříme na otázku způsobu řešení problémů, vévodí zde jednoznačně schéma, kdy v případě, že se vyskytne problém, pokusí se ho respondent vyřešit sám. Pakliže si s ním neví rady, jde za někým z rodiny (manželem/manželkou či některým ze sourozenců, případně rodičem). A až ve výjimečných případech, kdy si ani příbuzní neví rady, vyhledají pomoc u místní NNO. V případě respondentů mého výzkumu takto vypovědělo pět respondentů.

4.5.2 Konzumace nabízených služeb

Tematický okruh „konzumace dotovaných služeb“ byl nejdříve diskutováním. Šlo v něm o zjištění postoje k nabízeným či posléze konzumovaným službám. Jeden z respondentů odmítá jakoukoli „podanou ruku“ od státu či NNO, jelikož ji vnímá jako ponižující či jako službu způsobující ztrátu vlastní nezávislosti. Čtyři respondenti projevili vůli využít služeb jen v krajních případech, tedy ve chvíli, kdy by situaci nebyli schopni vyřešit v rámci svých možností či možností rodiny. Ostatní dva respondenti momentálně využívají alespoň jednu službu pravidelně, s tím, že pokud se podaří vyřešit daný problém, nevidí důvod, proč službu využívat nadále (jakmile se problém podaří vyřešit, ukončí spolupráci a budou si opět žít svým nezávislým životem).

Výzkumná sonda nepotvrdila, že četnost a intenzita konzumovaných služeb souvisí s věkem a rodinným stavem respondenta, tedy, že častějšími uživateli služeb jsou svobodné matky či vdovy. Z šetření spíše plyne, že snaha o nezávislost na pomoci zvenčí jde napříč generacemi. Nejde tedy říci, že mladší jsou závislejší (např. vlivem dlouhodobého neaktivizujícího nastavení státního sociálního systému) či naopak nezávislejší a více hrdí na svou nezávislost. Jediné co by se dalo vyzorovat, je možná rozdílná příčina nezávislosti. U starší generace⁹⁵ tento postoj u obou případů vychází z tradičního nastavení rodiny, jako samostatné jednotky, kde žena byla v domácnosti a muž se vždy o vše potřebné postaral⁹⁶. U čtyř respondentů

⁹⁵ věk 40-70 let

⁹⁶ Bez ohledu na to, jestli nadělal dluhy, nebo zvládl vše bez problémů. To byla „manželova věc“.

mladší generace⁹⁷ je původ pravděpodobně částečně též v tradici, předané rodiči či starší generaci všeobecně, a částečně snahou o plnohodnotné začlenění se do společnosti. Ve dvou případech přechází až do vymezení se vůči „všem, co si myslí, že žijeme v ghettu a jsme nějakí chudáci, co potřebují pomoc“, „Cožpak tady je nějaký ghetto? My tady normálně slušně žijeme, máme tu čisto, opravené domy, žijou tu většinou slušní lidi, my nejsme žádný chudáci, žádný špinaví cigáni!“.⁹⁸

Co se týče využívání dotovaných služeb, je třeba si uvědomit, že v případě obou lokalit je četnost užívání služeb ovlivněna jejich přístupností. Tedy, že jde o více nebo méně odlehle (vyloučené) lokality, místa, kde je nabídka podobných služeb velmi omezená či nulová a místně působící NNO je mnohdy jediným poskytovatelem dané služby.

U tématu bezplatnosti služeb (např. školek, poraden, klubu, doučování či terénní práce) tři ze šesti respondentů užívajících některou z poskytovaných dotovaných služeb samovolně uvedlo, že by určitě byli ochotni za danou službu platit. Užívají tuto bezplatnou službu, protože jsou spokojeni s její kvalitou a v některých případech proto, že v místě bydliště a okolí jiná podobná služba není. Volba služby tedy nevychází prvořadě z faktu, že jde o službu bezplatnou.

Z odpovědí nevyplývá jasná souvislost mezi intenzitou využívání dotovaných služeb a faktem, zda je osoba zaměstnána či nikoli. Nelze tedy říci, že nezaměstnaní spíše služby vyhledávají a přijímají, a respondenti se stálým příjmem jsou na nich spíše nezávislí, a tedy je spíše nevyhledávají. Tři ze sedmi respondentů jsou momentálně nezaměstnaní a jeden důchodce se, z důvodu nedostačující výše důchodu, dlouhodobě pokouší též získat práci. Z odpovědí však nelze vypořádat, že by pod vlivem nezaměstnanosti upravili svůj vztah k místním neziskovým organizacím a jimi poskytovaným službám. Například, že by usilovali o získání zaměstnání v samotné NNO (ač organizace zaměstnává lidi z místní komunity v hojné míře) či více využívali službu poradny nebo job klubu. Všichni čtyři respondenti hledající práci hledají práci tzv. „normální“. Jedenkrát zazněla přímo věta: „My nepotřebujem pomoc, my potřebujem práci!“.

⁹⁷ věk 18-39 let

⁹⁸ Pozor na „pomoc“. V některých případech může vyvolávat pocit ponižujícího znemožňování, zneschopňování. Proto musí být vždy nabízena velmi citlivě a s občany, kterým je služba nabízena, musí být jednáno s úctou a na partnerské úrovni. Takový přístup je ostatně zakotven i ve všech etických kodexech pracovníků v pomáhajících profesích. Vždy jde o službu sjednanou oběma stranami na základě pohledávky/poptávky klienta.

Ve vzorku dotazovaných lze vypožorovat souvislost mezi výší dosaženého vzdělání a konzumací služeb. Tři respondenti, jejichž vzdělání dosáhlo středoškolské úrovně, jsou dle svých odpovědí v zásadě nezávislí na dotovaných službách či využívají některé z poskytovaných služeb jen výjimečně a pouze v krajních případech, což může právě souviset s úrovní jimi dosaženého vzdělání a nabytou zahraniční zkušeností. Zato tři respondenti se základním vzděláním mají ke konzumaci služeb mnohem kladnější vztah a vnímají poskytované služby jako přínosné. Dalo by se tedy říci, že výše vzdělání ovlivňuje nebo má souvislost s intenzitou vyhledávání dotovaných služeb.

Do tohoto tvrzení ovšem zasahuje fakt, že všichni respondenti, kteří studovali tříleté učební obory (první skupina respondentů s vyšším vzděláním), byli muži a respondenti se základním vzděláním a pozitivním vztahem ke konzumaci služeb byly ženy. Z uvedeného vyvozují, že zvýšená závislost na pomoci souvisí s tradičním vzorcem, kdy se v romské rodině o vše postará muž, kdy ženy nejsou zvyklé si samy řešit své problémy a hledají pomoc u muže, jiné osoby či NNO.

Šlo by též zapolemizovat nad souvislostí mezi nezávislostí a negativní zkušeností s poskytovatelem služeb. V konkrétních odpovědích se mi tato souvislost nepotvrdila, vyplynula ovšem z kontextu některých krátkých intervencí.

4.5.3 Povědomí o původu a financování služeb

Všichni respondenti mají osobní zkušenost s užíváním dotovaných služeb. V některých případech jde o zkušenosti minimální (krátkodobé či v minimálním rozsahu) a v jiných o poměrně rozsáhlé (dlouhodobé či intenzivní), ale jen malá část z nich se zajímá o původ těchto služeb.

Všichni mají zkušenosti s poskytovanými službami v podstatě pozitivní. Ovšem pouze tři znají název poskytovatele konzumované služby. Tedy vědí, jak se jmenuje nezisková organizace, jejíž služby užívali nebo užívají, či jméno osoby, která tuto službu osobně provádí. Jen dva z nich mají jakési povědomí o financování služeb. Dá se tedy předpokládat, že i přes poměrně hojné zkušenosti respondentů s užíváním služeb a spokojenost s kvalitou služeb i osobami poskytujícími tyto služby, se výzkumný vzorek Romů spíše nezajímá ani o původ těchto služeb (kdo je poskytovatelem služby a zaměstnavatelem pracovníka v přímé péči) ani o způsob či původ jejich financování. Tři respondenti věděli, že neziskové organizace získávají

prostředky zpracováním projektů, které zasílají českým poskytovatelům či Evropské unii. Dva též zmínili tzv. soukromé donátory⁹⁹.

4.5.4 Smysluplnost dotací

Na smysluplnost dotací pro integraci Romů a majority jsme se zeptali pěti respondentů a tři z nich byli ochotni formulovat vlastní názor na tuto problematiku. Respondenti formulující svůj názor na dotace se plně překrývali s těmi, kteří měli povědomí o financování dotovaných služeb. Dva z nich vyslovili pochopení, že tyto dotované služby někdo potřebuje, ale oba zastávali ke smyslu dotací postoj spíše odmítavý^{100, 101}. Pouze jeden z respondentů vnímal tento systém dotací výrazně pozitivně¹⁰². Tento názor podpořilo též několik souhlasných interakcí přisedících. Vzhledem k faktu, že na tuto poslední část odpověděli pouze tři respondenti, dala by se přesto vysledovat souvislost mezi názorem na dotace, výší vzdělání či věkem.

Oba respondenti se spíše odmítavým postojem k dotacím patří k respondentům s nejvyšším vzděláním (výuční list ze tříletého učebního oboru) a respondent s výrazně pozitivním vztahem k dotacím má základní vzdělání dokončené v dospělosti.

Také by šlo říci, že respondentův postoj k dotacím koreluje s jeho postojem ke konzumaci služeb celkově. Oba respondenti s odmítavým postojem k dotacím mají v podstatě stejný postoj i ke konzumaci služeb a přijímání jakékoli pomoci zvenčí (mimo rodinu). Stejně pravidlo platí i u respondenta s pozitivním postojem k dotacím.

Odmítavý postoj k dotacím měli muži ve věku 25 a 36 let. Respondentce s pozitivním postojem k dotacím bylo 59 let. Bylo by tedy možné říci, že z respondentů odpovídajících na poslední část rozhovoru mají mladí muži postoj spíše odmítavý, zato starší ženy pomoc ve formě dotací přijímají spíše pozitivně.

⁹⁹ „...od lidí, který si řeknou, chci dát peníze na Romy a dá je...“ či „někdo přijde a chce pomoci, tak dá Českému západu peníze.“

¹⁰⁰ „... to je jejich věc. Já ty peníze nepotřebuju, já nepotřebuju pomáhat, pomůžu si sám.“, „Myslím, že by ty peníze mohly být využity mnohem líp.“

¹⁰¹ „Kdyby byla normální práce, tak by nemusely být dotace. Postarali by sme se o sebe sami.“

¹⁰² „Určitě to má smysl, pomáhá to spousta lidem, kteří by jinak měli velký problémy...“

4.6 Závěry výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda účastníci výzkumu znají původ peněz, respektive služeb, které jsou z těchto peněz hrazeny a jim posléze poskytovány. A jaký je jejich názor na tyto služby.

Dílčím cílem byl pokus o zjištění, zda a do jaké míry Romové vnímají smysluplnost dotací, určených k podpoře integraci Romů a majoritní společnosti.

Výzkumná sonda poukázala na několik možných souvislostí:

1. Z výzkumu vyplývá nízká míra vyslovení pocitu nesoběstačnosti. Tento fakt koreluje s daty *Průzkumu potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královéhradeckého kraje*, kde se dozvídáme podobné závěry.
2. **Intenzitu konzumovaných služeb** v případě respondentů tohoto výzkumu ovlivňuje dostupnost služby, výše dosaženého vzdělání, fakt zda jde o muže či ženu, ale i negativní zkušenost s některým poskytovatelem služeb. Avšak nepotvrdil se vliv věku či rodinného stavu respondenta.
3. Výzkumný vzorek se spíše nezajímá ani o **původ konzumovaných služeb ani o způsob jejich financování**.
4. Většina dotazovaných zastává ke **smysluplnosti dotací** postoj spíše odmítavý. Postoje jednotlivých respondentů ke smyslu dotací korelují s jejich postoji ke konzumaci služeb celkově. Tyto postoje ovlivňuje věk, výše dosaženého vzdělání i fakt zda jde o muže či ženu.

Hlavního i dílčího cíle výzkumu se podařilo dosáhnout. Respondenti se, dle mého výzkumu, o původ konzumovaných služeb ani o způsob jejich financování spíše nezajímají. Postoj ke smysluplnosti dotací je u většiny dotazovaných spíše odmítavý. Závěry výzkumu potvrzují stanovenou hypotézu.

I když byl výzkum zaměřen na postoje Romů, nelze vyloučit, že by se výsledky nějak výrazně nelišily v případě provádění stejného či obdobného výzkumu postojů majoritního obyvatelstva.

Závěr

Čím více jsem se otázkou smyslu dotací či jiné podpory integrace romské menšiny zabývala, tím více mi vyplývala nutnost širěji se věnovat této otázce z pohledu Romů samotných. Jak již jsem psala výše v této práci, zmíněná tematika by si zasloužila vlastní samostatný rozsáhlejší výzkum.

V období zpracovávání teoretické části práce, zejména při studiu záznamů z 50. let o asimilaci Romů, mě překvapil dojem, jako bych četla záznamy z dnešní doby. Stále stejné zprávy o stavu romské menšiny. Kde byl problém v tehdejší asimilaci a později v integraci?

Asimilace jako metoda represivní zřejmě neuspěla, všichni lidé měli právo, ale tím i povinnost pracovat. Práci musel stát zajistit všem, tedy i Romům. Jestliže byla práce povinností – vznikaly negativní vedlejší efekty, jako povinnost chodit do práce, ale už ne povinnost kvalitně pracovat. To kazilo pracovní morálku a přístup k práci obecně, stejně jako rovnostářský systém odměňování za práci. Ať člověk pracoval kvalitně či nikoli, dostával stejnou odměnu. Ať byl kopáč nebo kvalifikovaný pracovník, odměna za práci se též příliš nelišila. Rovnostářská odměna tedy jen minimálně odrážela výši dosaženého vzdělání jako předpokladu k výkonu práce a záruce vyššího příjmu. Manuální práce byla ohodnocena často lépe než práce vysoce kvalifikovaná.

Při výkonu mého povolání a posléze při výzkumných rozhovorech mě též zarazilo, že střední generace má často středoškolské vzdělání (vyučení), což už se nedá zdaleka říci o generaci mladší. Tuto situaci si vysvětluji tím, že v osmdesátých letech přesahovala povinná školní docházka základní vzdělání o dva roky, tj. pokrývala dobu minimálního učňovského vzdělávání nebo dvě třetiny doby vzdělávání tříletých oborů. Učňovské obory byly často soustředěny do učňovských komplexů, kde měli žáci zajištěny veškeré služby zdarma, včetně praxe, stravy i ubytování. Komunistický režim však nepřál vyššímu vzdělání Romů, pokud by tedy chtěli pokračovat ve vzdělávání, tam už žádné zabezpečení neměli¹⁰³.

Právo na práci a na vzdělání bylo tehdy povinností a tyto povinnosti zmizely listopadem 1989. Novelou školského zákona¹⁰⁴ byla v roce 1990 zkrácena

¹⁰³ Existovala tzv. směrná čísla, určující poměr vycházejících žáků ze ZŠ: 60% učební obory, 30% střední odborné školy a 10% gymnázium.

¹⁰⁴ novela č. 171/1990 Sb. zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon)

povinná školní docházka na dobu základního vzdělání¹⁰⁵ a přestala pokrývat část středoškolského vzdělání. Sociální systém byl nastaven tak, že bylo nevýhodné pro sociálně slabé občany a Romy posílat své děti do středoškolských zařízení¹⁰⁶. Tento jev byl posílen nižším povědomím, že vyšší vzdělání může znamenat vyšší šance na získání práce či vyšší příjem. Zdá se, že si Romové tuto souvislost stále ještě plně neuvědomují, a ti kteří si ji uvědomují, narážejí často na silné předsudky spojené s jejich etnicitou¹⁰⁷.

Od roku 1989 zmizelo mnoho možností vykonávání manuální práce, která byla poměrně dobře honorovaná a tím se Romská menšina rychle propadla do chudoby.

Tyto mé úvahy mě vedou k myšlence, že vývoj povědomí Romů o vztahu výše vzdělání vs. vyšší šance k získání zaměstnání by si zasloužilo důkladnější analýzu.

Závěry výzkumné sondy mé úvahy o důležitosti motivace ke vzdělání evidentně potvrzují. Respondenti s vyšším vzděláním, zejména ti, kteří byli vychovávaní s důrazem na důležitost vzdělání, jsou nezávislejší na pomoci zvenčí a jsou flexibilnější. Získání středoškolského vzdělání však automaticky neznamená vnitřní přijetí vyššího vzdělání jako předpokladu ke snadnějšímu získání práce a motivaci vzdělávat se dál a vést k němu i své děti. Tyto snahy jsou narušovány osobními zkušenostmi často souvisejícími s předsudky majority.

Tato úvaha je však jedna z mnohých, které ovlivňují téma romské integrace.

Z práce dále vyplývá, že postoj k Romům se spíše demokratizuje a tím se i komplikuje. Metoda asimilace se sice zdá být jednoduchá, přímá a účinná, avšak v dlouhodobém horizontu a poučení minulostí můžeme říct, že skutečnost tento předpoklad nepotvrdila.

¹⁰⁵ Zkrácení povinné školní docházky šlo naprosto proti tehdejší trendům školství západní Evropy.

¹⁰⁶ V rámci vytvořeného sociálního systému, bylo spíše výhodné, když mladistvý člen rodiny získal sociální dávky místo toho, aby navštěvoval dále školu a rodina ho musela další roky živit.

¹⁰⁷ Romský chlapec končící základní vzdělání se chce vyučit číšníkem, rodiče hledají možnosti, k zajištění synovy praxe. Vzhledem k romskému původu chlapce nikde nechtějí, a když se jeden restaurátér „smiluje“, přijme ho pouze s podmínkou, že nebude pracovat „na place“, aby neodradil hosty.

Demokratickým přístupem, kdy Romům necháváme přirozený vývoj, kulturu a potřeby je cesta složitá, dlouhodobá, nejistá, ale mohla by vést více k jejich emancipaci a ke vzájemnému sblížení Romů a majority.

Mnoho lidí, včetně sociálních pracovníků se domnívá, že Romové práci nehledají a vyhovuje jim žít ze sociálních dávek, jelikož se jim vyplatí pobírat dávky a pracovat načerno. Proto stále zaměstnání nehledají.¹⁰⁸ Takto uvažovali i ti, kteří tvořili slovenskou sociální reformu. Byli přesvědčeni, že se reforma nesmí ohlížet na etnické menšiny. Že jsou jen chudí a bohatí lidé. Výchozí bod byl, že sociální síť je zneužívána a je tudíž nutno ji změnit tak, aby z ní vypadli lidé, kteří mohou pracovat, ale nechtějí. Byla odmítnuta představa, že Romové mají ještě další překážky v hledání práce než ostatní občané (občan jako občan). Rozlišovat lidi podle etnika by byla z jejich pohledu diskriminace. Slovenská reforma odráží slova tvůrce této reformy Ľudovíta Kaníka: „nová sociální politika podřizuje celý sociální systém principu „pracovat se vyplatí““.¹⁰⁹

Praxe ale ukázala, že tak to bohužel nefunguje. „Na Slovensku dnes Roma nikdo nezaměstná – a s tím se v reformě nepočítalo“. Romové dostali výrazně nižší sociální dávky a propadli se do ještě větší chudoby. Sociální reforma na Slovensku fatálně zklamala v aktivaci Romů.¹¹⁰

I tato slova mě utvrzují v mém původním přesvědčení, že je třeba dál Romům pomáhat, a nepodlehnout sílícím hlasům v Čechách, které se velmi blíží pohledu slovenské vlády na Romy při sestavování sociální reformy. Myslím si, že je třeba změnit náš „gadžovsky nadřazený“ přístup¹¹¹. Problém Romů je

¹⁰⁸ Uherek Z. a kol., 2010

¹⁰⁹ Mušinka A. a kol.; Kruté Slovensko, leden 2005

¹¹⁰ Mušinka A. a kol.; Kruté Slovensko, leden 2005

¹¹¹ Ve své práci se David Z. Scheffel ptá: Proč Romové nedostanou práci? Proč jsou neobyvatelní? Protože oni jsou jiní a my jsme z pohledu Davida Z. Scheffela rasisti, plní předsudků a mylných očekávání. Kdo se nechová dle našich pravidel a neuznává naše hodnoty, je špatný. K tomuto tématu David Z. Scheffel také říká, že Romové: „se nacházejí pod silným vlivem okolní společnosti, která od nich očekává transformaci do něčeho, čím nejsou.“ a že „Člověk s tmavou pleť tu zůstává exotem, na kterého je třeba si dát pozor.“. Tedy problém je i na bílé straně a je důležité pracovat a vést dialog s oběma stranami.

Na dotaz, zda by místo sociálních dávek nebyli pro Romy lepší poukázky na jídlo, které by jim nemohli vzít lichváři, majitelé ubytoven, ani by je nemohli prohrát v automatech a tím by se zamezilo hladovění dětí, David Z. Scheffel odpovídá: „Peníze se staly hlavním prostředkem moderního obchodu a pokus o vyčlenění Romů povede k ještě tvrdšímu uvěznění na okraji společnosti. Upírání možnosti disponovat penězi prohloubí dehumanizaci Romů. Pokud by se to mělo nedobrovolně zavádět, jedná se o jasnou diskriminaci.“

hlavně náš problém. Alexander Mušinka¹¹² říká v jednom z rozhovorů, že *bílí Slováci mají pocit křivdy: „Romové dostanou peníze a co my? Proč jim staví domy, a nám nic nedají? Je to samozřejmě nelogické, ale když budou Romové žít slušně, POMOHOU SÍ BÍLÍ.“*¹¹³.

I přes pochybnosti, které mě při psaní práce napadaly, jsem přesvědčená o tom, že vyrovnávat šance a nastavovat stejnou startovní čáru je naše morální povinnost.

¹¹² Mgr. Alexander Mušinka, PhD., kulturní antropolog Prešovské univerzity a poradce zmocněnce vlády SR pro romské komunity

¹¹³ Respekt.cz; článek „Kruté Slovensko“, leden 2005

Seznam literatury

Knihy (monografie)

- DAVIDOVÁ, Eva a kol.. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*, Triton, Praha, 2011.
- KOBES, Tomáš. *Nastartovali nás jako motorky. Činnost nevládních organizací při řešení romské problematiky na východním Slovensku*. Západočeská univerzita v Plzni. 2009.
- MANN, Arne B. *Romský dějepis*. 1.vyd. Fortuna, Praha, 2001.
- MUŠINKA, Alexander. *The Things That Worked. Examples of successful activities on the level of local administration aimed at improving the situation of the Roma*. Ústav rómských štúdií, Prešov, 2012.
- SCHEFFEL, David. *Svinia in Black & White: Slovak Roma and their Neighbours*. Broadview Press, Peterborough, Ontario, 2005.
- ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 1. vyd. Karolinum, Praha, 2008
- UHEREK, Zdeňek, BĚLOHRADSKÁ, Kateřina, POJAROVÁ, Tereza. *Průzkum potřeb v sociálně vyloučených lokalitách Královehradeckého kraje*, Etnologický ústav AV ČR, 2010.

Články a studie

- ABU GHOSH, Yasar. *Escaping Gypsiness: Work, Power and Identity in the Marginalization of Roma*, Disertační práce, Ústav etnologie UK, Praha, 2008.
- Analýza bytové politiky a souvisejících potřeb vybraných obcí Plzeňského kraje s tzv. sociálně vyloučenými lokalitami, realizace na zakázku Krajského úřadu Plzeňského kraje, zpracoval Člověk v tísni, o. p. s., Plzeň, 2012.
- AXMANOVÁ, Kristina. *Státní politika vůči romskému obyvatelstvu v letech 1945 až 1967 na příkladu Jižní Moravy*, Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno, 2009
- BRADOVÁ, Jiřina. *Krajský koordinátor romských poradců*, Bakalářská práce, Katedra sociální pedagogiky, Brno, Masarykova univerzita, 2010

- ČERVENÁKOVÁ, Lada. *Romští sociální asistenti a jejich průkopnictví na Ostravsku*, Bakalářská práce, Katedra sociální pedagogiky, Brno, Masarykova univerzita, 2006
- DANIEL, Jiří. *Pohled na určité aspekty integrace Romů v kontextu v dnešní společnosti*, Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Brno, 2006
- GRYGAR, Jakub, STOCKELOVÁ, Tereza. *Příčiny a souvislosti stěhování vsetínských Romů z pavlačového domu č.p. 1336 v říjnu 2006. Zpráva z šetření*. Výzkumná sonda realizovaná na zakázku ÚV ČR. Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií, Brno, 2007
- GRULICH, Tomáš., HAIŠMAN, Tomáš. 1986. *Institucionální zájem o cikánské obyvatelstvo v Československu v letech 1945 – 1958*. Český lid 73, 2: 72–85.
- HAIŠMAN, Tomáš. 1989. *Snahy centrálních orgánů státní správy o řešení tzv. cikánské otázky v českých zemích v letech 1945 – 1947 ve světle tisku*. Český lid 76, 1: 4–11.
- HAIŠMAN, Tomáš. 1999. *Romové v Československu v letech 1945 – 1967: vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady*. In: *Romové v České republice (1945 – 1998)*. Praha: Socioklub:137 – 183.
- JUROVÁ, Anna. 1996. *Rómska problematika 1945 – 1967*. Praha, ÚSD.
- KOBES, Tomáš. 2010. *Způsoby integrace romských obyvatel na východoslovenském venkově*. In *Aktuální otázky české a slovenské společnosti I: Sborník k 45. výročí založení Československé sociologické společnosti*. Brno: Tribun s.r.o.:228-240.
- KUBERA, Jaroslav. *Aréna názorů: Je čerpání evropských dotací prospěšné?*, článek v časopisu Reflex, 7. 2. 2013
- LAHODOVÁ, Barbora. *Vzdělávání Romů v ČR, Současná koncepce státu a aktivity neziskových organizací na poli zlepšení vzdělanosti v romské komunitě*, Absolventská práce, Jabok – Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, Praha, 2010.
- PETRÁŠ, René a kol.. *Právní analýza některých ustanovení tzv. menšinového zákona a Statutu Rady vlády pro národnostní menšiny (Analýza souladu s ustanovením Zákona o právech příslušníků národnostních menšin a Statutu Rady vlády pro národnostní menšiny a posouzení procesu přijetí člena Rady zastupujícího menšinu, která dosud v radě zastoupena nebyla)*, Analýza zpracovaná pro Úřad vlády ČR, Praha, 2012

- PIPALOVÁ, Renata. *Obce a dotace*, Magisterská práce, Masarykova univerzita, Brno, 2007.
- PROUZOVÁ, Zuzana. *Financování neziskových organizací z úrovní veřejné správy*, Disertační práce, Masarykova univerzita, Brno, 2012.
- Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů v roce 2011, Dokument Rady vlády ČR pro nestátní neziskové organizace, ÚV ČR 2012.
- Směrnice vedoucího Úřadu vlády České republiky č. 19/2011, o poskytování neinvestičních dotací k financování programů v oblasti lidských práv, ve znění Směrnice vedoucího Úřadu vlády České republiky č. 7/2012, ÚV ČR, Praha, 2012.
- SYNKOVÁ, Hana. *Legitimation and professionalization of a Romani NGO in the Czech Republic*, Disertační práce, Ústav etnologie UK, Praha, 2011.
- ŠIKLOVÁ, Jiřina. *Romové a nevládní, neziskové romské a proromské občanské organizace přispívající k integraci tohoto etnika*, In: Romové v České republice (1945-1998), Sešity pro sociální politiku, Socioklub, Praha, 1999
- UHEREK, Zdeněk, BERANSKÁ, Veronika, *Souhrnná analytická zpráva k dotačnímu programu Úřadu vlády ČR Podpora terénní práce za rok 2011*, Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha, 2012
- UHEREK, Zdeněk, BERANSKÁ, Veronika, *Souhrnná analytická zpráva k dotačnímu programu Úřadu vlády České republiky Podpora koordinátorů romských poradců za rok 2011*, Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha, 2012
- UHEREK, Zdeněk, BERANSKÁ, Veronika, *Souhrnná analytická zpráva k dotačnímu programu Úřadu vlády ČR Předcházení sociálnímu vyloučení a odstraňování jeho důsledků za rok 2011*, Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha, 2012
- ZAPLETAL, Tomáš. *Romové v materiálech bezpečnostních složek (1945-1989)*, Magisterská práce, Masarykova univerzita, Brno, 2010.
- Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011, Dokument Rady vlády pro záležitosti romské menšiny, ÚV ČR 2012

Elektronické zdroje

- DEKÁDA ROMSKÉ INKLUZE 2005 – 2015 - Oficiální webové stránky
URL: <http://www.romadecade.org>
- GABAL, Ivan. *Zahraniční inspirace k integraci Romů*; Kolektiv Autorů, Romové v České republice, Edice Sešity pro sociální politiku, Socioklub 1999. URL: http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_RvCR_zahranicni_inspirace_kintegraci_Romu.pdf
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Historie Romského obyvatelstva českých zemí v letech 1945-1989*, in: Moderní dějiny [online]. 31. května 2012 (cit. 20. března 2013) URL: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/historie-romskeho-obyvatelstva-v-ceskych-zemich-v-letech-1945-1989-studie/>
- Časopis Romano džaniben, časopis romistických studií (cit. 10. 3. 2013)
URL: <http://www.dzaniben.cz>
- URBAN, David, KAJANOVÁ, Alena. *Vzdělání jako klíčová oblast integrace Romů v České republice*, In: AntropoWeb [online]. (cit. 22. března 2013), URL: <http://antropologie.zcu.cz/vzdelani-jako-klicova-oblast-integrace-romu-v-ceske-republice>
- POLIS, Podpora sociálně-integračních politik a služeb [online] (cit. 24. 3. 2013)
URL: <http://www.epolis.cz>
- KRIŠTOF, R. *Mezinárodní aktivity zaměřené na integraci Romů aneb systém „trvale udržitelného vyloučení“*, příspěvek ke konferenci „Soudobé spory o multikulturalismus a politiky identit“ [online], Praha, 24. 1. 2005 (cit. 25. 3. 2013) URL: http://www.varianty.cz/download/pdf/texts_6.pdf
- KRIŠTOF, R. *Dosavadní integrační praxe zaměřené na romskou populaci v ČR*, ÚV ČR 2005, (cit. 23. 4. 2013) URL: http://epolis.cz/download/pdf/materials_6_1.pdf
- KUBERA, Jaroslav. *Výběr vystoupení senátora: J. Kubera - od 8. funkčního období*, In: Senát PČR [online], Praha, 24. 11. 2010 – 20. 3. 2013 (cit. 25. 3. 2013) URL: http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/vystoupeni?PID=120&ORG=Sen%E1t&O=vse&id_organ=60&
- MUŠINKA, Alexander, ČÁPOVÁ, Hana, KRIŠTOF, Roman, *Kruté Slovensko*, In: Respekt.cz [online], Praha, 23. 1. 2005 (cit. 25. 3. 2013) URL: <http://respekt.ihned.cz/c1-36227450-krute-slovensko>, <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2005031007>
- ŠIMEČKOVÁ, Marta, PUKOVÁ, Andrea, *Svinia není název, ale symptom*, In: Multikulti.sk [online], Esej vznikla v rámci Stredoeurópskeho fóra 2010,

5. 2. 2013 (cit. 25. 3. 2013) URL: http://www.multikulti.sk/studie/svinia_neni_nazev__ale_symptom.html

KUBERA, Jaroslav. *Kubera (ODS): Dotace způsobují ztrátu soudnosti*, In: *Parlamentní listy* [online], Praha, 9. 2. 2013 (cit. 25. 2. 2013) URL: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/Kubera-ODS-Dotace-zpusobuji-ztratu-soudnosti-262088>

Seznam zkratek

ČR – Česká republika

RVZRM – Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

RVNNO – Rada vlády pro nestátní neziskové organizace

RVNM – Rada vlády pro národnostní menšiny

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MV – Ministerstvo vnitra

MK – Ministerstvo kultury

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NNO – nestátní nezisková organizace

PČR – Parlament České republiky

TP – terénní práce nebo terénní pracovník

MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj

OSPOD - Orgán sociálně-právní ochrany dětí

ÚV ČR – Úřad vlády České republiky

OS – občanské sdružení

OPS – obecně-prospěšná společnost

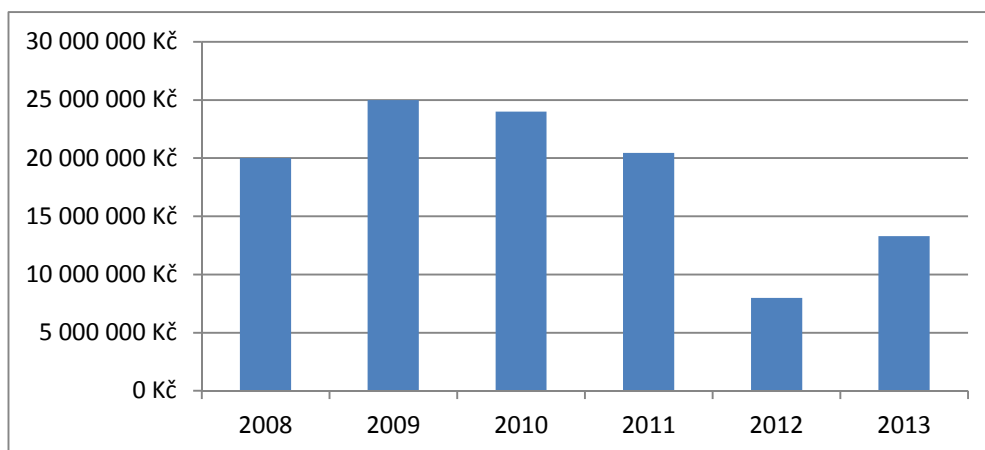
CPO – právnická osoba podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů tzv. církevní právnická osoba

NaNF – nadace a nadační fond

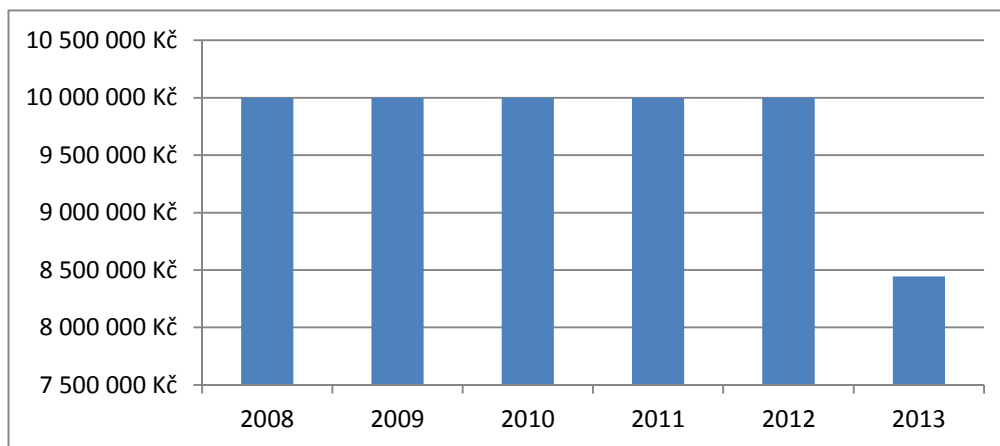
Přílohy

Příloha č. 1 – Rozpočty romských dotací ÚV ČR za roky 2008 - 2013

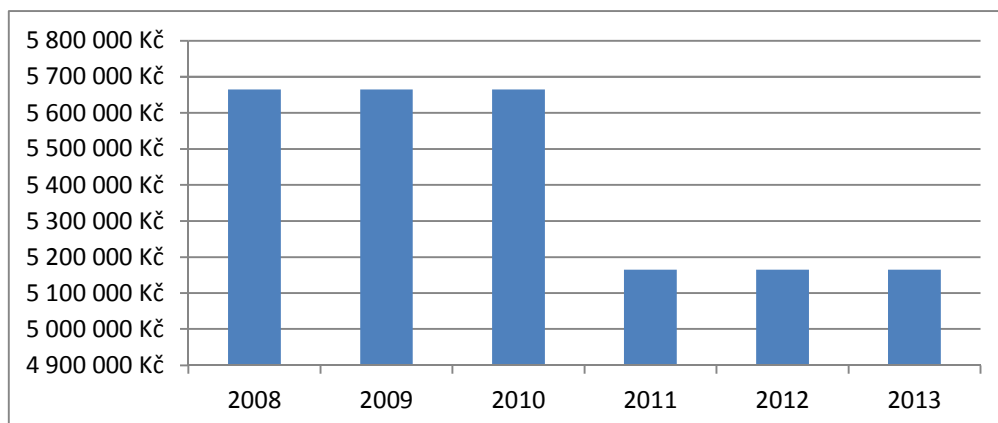
Obrázek 1 - Přehled výše objemu přidělených finančních prostředků ze státního rozpočtu na dotační program *Prevence soc. vyloučení a komunitní práce*

Obrázek 2 - Přehled výše objemu přidělených finančních prostředků ze státního rozpočtu na dotační program *Podpora terénní práce*

Obrázek 3 - Přehled výše objemu přidělených finančních prostředků ze státního rozpočtu na dotační program Podpora koordinátorů pro romské záležitosti

Příloha č. 2 – Hrubá osnova/struktura výzkumného rozhovoru

- úvodní informace o tazateli (*důležité pro kontext odpovědí*)
 - Dobrý den, jak se máte?
 - Já se jmenuju A.P. a jsem studentka(*sebeprezentace*)
 - Mohu si s vámi chvíli popovídat? Máte na chvílku čas? Přinesla jsem kafe a něco na zub....dáte si?
 - Žijete tu už dlouho? Kolik let? Odkud jste se přistěhovali? Žili jste někdy jinde než tady (*i pobyt v dětském domově či nápravném zařízení...*)?
 - *pokud je příhodná chvíle, opatrně se zeptat na věk nebo ho jen odhadnout*
 - *muž/žena*
 - Žijete tu sám či s rodiči?
 - Máte sourozence? Jste v kontaktu? Žijí někde poblíž?
 - Jste ženatý/vdaná? Máte partnera?
 - Máte děti? Kolik?
 - Jakou máte školu? Vzdělání? Čím jste vyučený?
 - Máte nějakou práci? Jakou? A kde jste pracoval v minulosti a jak dlouho?
 - Co vás tu nejvíc trápí?

- výzkum - základní část
 - Když máte nějaký problém, je někdo, za kým chodíte nebo kdo chodí sem za vámi? Někdo, kdo vám čas od času pomáhá?
 - Kdo to je? Znáte ji/ho jménem?
 - A odkud je? Je Rom/ka?
 - Proč myslíte, že sem za vámi chodí?
 - Je z nějaké organizace? Je to zdravotní sestřička, sociální pracovník nebo co je zač?
 - Myslíte, že sem chodí jen tak ve volném čase nebo že je za to placená/ý?
 - Jaké může mít asi vzdělání?

- Jak s vámi jedná? Je hodná/ý, milá/ý? Dá si s vámi někdy třeba kafe nebo jen přijde, pomůže s tím, co potřebujete, a odchází?
 - Jak a kde váš kontakt většinou probíhá?
 - Proč chodí zrovna za vámi? Protože jí/ho sem někdo poslal (OSPOD nebo někdo z obce) nebo si vás vybral/a sama, jen tak?
 - Je vám její/jeho pomoc k něčemu? Co si o té pomoci myslíte? Co by se mělo změnit?
 - Chodí vaše děti do nějakého klubu, družiny nebo školky?
 - Musíte tu školku platit nebo je zadarmo?
 - A ty lidi, co tam pracují, dělají to ve volném čase nebo jsou za to placení? Znáte je?
- výzkum - rozšíření – otázky pro ty schopnější
 - Kým asi jsou placení? Odkud přicházejí peníze na tyhle služby, které jsou poskytovány zadarmo?
 - Je tu nějaká organizace, která pomáhá lidem/Romům? Je jich tu víc? Víte jak se jmenuje/í? A víte, jaké služby poskytují – s čím vším se na ni můžete obrátit, v čem vám může pomoci?
 - Kde myslíte, že berou ty organizace peníze na jejich fungování?
 - Víte co je to dotace? Odkud a kam dotace jdou? K čemu slouží?
 - Proč takové dotace vůbec existují? Myslíte, že je tento systém pomoci skrze dotované služby smysluplný?
 - závěr – nezávazné povídání – volná diskuse – dle komunikativnosti a zájmu zkoumaného vzorku – probíhá pozorování

